
Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

ANALITIČKI IZVJEŠTAJ

O POSTUPANJU POLICIJE PRILIKOM LIŠENJA SLOBODE I U POLICIJSKOM PRITVORU

I

O PRIMJENI ZAŠTITNIH MJERA PREMA LICIMA LIŠENIM SLOBODE U POLICIJSKOM PRITVORU

Autorka izvještaja: Prof. dr. Vesna Ratković

Anketni tim: Žana Djurović, Jovana Grubač, Ana Djurić

Obrada podataka: Milica Bečić

Januar, 2021.

Ovaj tehnički papir je pripremljen u okviru Horizontalnog programa za zapadni Balkan i Tursku - faza II.

Stavovi i mišljenja izražena u dokumentu su stavovi konsultanata i ne predstavljaju obavezno zvanični stav Evropske unije i / ili Savjeta Evrope

UVOD

Analiza je razvijena u sklopu projekta Horizontalnog programa II „Dalje jačanje zaštite ljudskih prava pritvorenih i zatvorenih lica u Crnoj Gori“ kao dio podrške Instituciji zaštitnika ljudskih prava i sloboda (u daljem tekstu: OMBUDSMAN), u okviru njenog mandata kao Nacionalni preventivni mehanizam (u daljem tekstu: NPM).

Projekat je podržao napore NPM-a da deluje shodno preporukama CPT-a nakon posjete zemlji 2017. godine („Komitet takođe smatra da bi bilo poželjno da Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) detaljnije istraži način na koji su osobe tretirane od strane policije kada ih policajci privode i ispituju“).

U tu svrhu se odvijao niz istraživačkih aktivnosti tokom 2019. i 2020. godine.

U okviru ovog istraživanja, tokom novembra i decembra 2019. godine, osmišljeno je i sprovedeno istraživanje u istražnim zatvorima u Podgorici i u Bijelom Polju, koje će biti predmet analize u prvom delu ovog izveštaja.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (u daljem tekstu: Zaštitnik) u okviru mandata kao Nacionalni preventivni mehanizam (u daljem tekstu: NPM), a u okviru istraživanja o postupanju policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru¹, sproveo je istraživanje tokom 2019 i 2020. g. U okviru istraživanja, kreirana je i sprovedena anketa u Istražnom zatvoru u Podgorici i Bijelom Polju, tokom novembra i decembra 2019.g. i biće predmet analize u Prvom dijelu ovoga Izveštaja.

U cilju realizacije navedenoga istraživanja, sačinjena je opsežna Anketa sa pitanjima koja se odnose na postupanje policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru. U ispunjavanju ankete učestvovalo je 189 pritvorenika, od kojih 17 ženskog pola u Istražnom zatvoru Podgorica i Bijelo Polje. Ispitivanje je vršeno u vidu anonimne ankete, a sprovedeni su i usmeni intervjui sa 12 ispitanika (6,34% ukupnog broja anketiranih) koji su izjavili da su pretrpjeli nasilje. Cilj usmenih intervjua bio je da se dodatno provjere prikupljeni podaci iz ankete i eventualno otvori novi mogući put u istraživanju i situacijama koje treba prevenirati u budućnosti. Intervjui su obavljani u Istražnom zatvoru Podgorica i Bijelo Polje.

Ciljna grupa bili su pritvorenici koji su zadnjih šest mjeseci dovedeni iz policijskog pritvora u istražni zatvor. Pritvorena lica u Istražnom zatvoru u Podgorici i Bijelom Polju, imala su priliku da dobrovoljno i anonimno odgovore na pitanja iz Ankete i na taj način izraze svoje mišljenje i stavove povodom postupanja policije prilikom njihovog lišavanja slobode. Prema podacima

¹ Izveštaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajuće postupanja ili kažnjavanja (KSM), 9 - 16. oktobra 2017. g. objavljen februara 2019. godine CPT/Inf (2019) 2: „Komitet takođe smatra da bi bilo poželjno da Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) detaljnije istraži način na koji se osobe tretiraju prilikom hapšenja i ispitivanja od strane policijskih službenika.“, strana 4.

dobijenim iz Uprave za izvršenje krivičnih sankcija (UIKS), ukupan broj ovih pritvorenika bio je 241 na dan početka sprovođenja anketiranja, što znači da je anketirano 78,42 % ciljne grupe.

Odgovori ispitanika iz Anketa i navodi iz usmenih intervjuja, analizirani su u ovom Izvještaju kako bi se preciznije sagledali stavovi i mišljenja ispitanika, vezano za postupanje predstavnika policije prilikom lišavanja slobode građana, što brojni međunarodni akti, Ustav Crne Gore i zakonodavstvo, označavaju kao izuzetno važna pitanja u promociji i zaštiti ljudskih prava uopšte. Ovome istraživanju je prethodilo istraživanje koje je Zaštitnik sproveo 2015, pa će dio rezultata iz prethodnog istraživanja biti korišćen, radi upoređenjenja sa rezultatima iz 2019. g, kao i ocjene i preporuke Evropskog Komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajuće postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu: KSM), prilikom posjete Crnoj Gori oktobra 2017. g, objavljene februara 2019. g, ali i relevantne odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama², i dr.

Pored navedenog, sprovedeno je i Istraživanje o primjeni zaštitnih mjera prema licima lišenim slobode u policijskom pritvoru, tokom novembra 2020. g, kojom prilikom je učestvovalo 146 ispitanika. Ispitivanje je vršeno u vidu anonimne ankete od 20 pitanja, a sprovedeni su i usmeni intervjui 27 ispitanika. Analiza rezultata ovoga ispitivanja sadržana je u Drugom dijelu Izvještaja.

Prilikom analize odgovora iz anketa, korišćen je normativni metod s obzirom na to da polazi od regulative međunarodne i nacionalne prava lica lišenih slobode, te se primenjuju u cilju utvrđivanja sadržine pravnih normi kojima se ova prava štite. Zatim su korišćeni i sociološki, deskriptivni, statistički i uporednopravni metodi, uključujući i komparaciju sa dobijenim perporukama od strane KSM-a, Zaštitnika i dr.

U Trećem dijelu Izvještaja, analizirani su podaci koji su dostavljeni na zahtjev NPM-a od strane: Vrhavnog državnog tužilaštva, Odjeljenja za unutrašnju kontrolu policije, Advokatske komore, UIKS-a, civilnog sektora. Traženi su podaci o eventualnim slučajevima zlostavljanja prilikom trajanja policijskog pritvora, procesuiranju i ishodima postupaka, kako bi ovaj Izvještaj uzeo u obzir podatke dobijene i od navedenih subjekata.

Cilj istraživanja je da se sveobuhvatnom analizom odgovora ispitanika dođe do podataka o uspješnosti i obaveznosti poštovanja prava lica lišenih slobode i pritvorenih lica, tj. da se doprinese saznanju o tome u kojoj mjeri su teorija, odnosno utemeljenost konkretnih prava na pozitivnopravnim i međunarodnopravnim odredbama i praksa poštovanja prava lica lišenih slobode, usklađene.

² [Evropska konvencija o ljudskim pravima, www.echr.coe.int > documents](http://www.echr.coe.int/documents)

Na samom kraju će biti date Preporuke u cilju unaprijeđenja uočenih nepravilnosti u postupanju policije prilikom vršenja ovlašćenja lišavanje slobode. Uz ovaj Izvještaj dati su i odgovarajući prilozi.

Svi izrazi u ovom Izvještaju koji se koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju iste izraze u ženskom rodu.

I. ANKETA O POSTUPANJU POLICIJE PRILIKOM LIŠENJA SLOBODE I U POLICIJSKOM PRITVORU

Prije pristupanja ispunjavanju Ankete, pritvorena lica su usmeno upoznata od strane predstavnika NPM-a o sadržaju, ciljevima i načinu ispunavanja ankete. Na početku Ankete nalazi se logo Zaštitnika, naziv- Nacionalni mehanizam za prevenciju torture Crne Gore, kao i mjesto sprovođenja ankete- Istražni zatvor Podgorica/Istražni zatvor Bijelo Polje. Naziv ankete je: “Anketa o postupanju policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru”. Takođe, jasno su naglašeni ciljevi korišćenja rezultata ankete- analiza postupanja policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru, kao i da je anketa ANONIMNA, te da ne treba da se potpisuje. Zatim, slijedi uputstvo da treba zaokružiti odgovor koji odgovara ličnom iskustvu, te da je moguće zaokružiti dva ili više odgovora.

Anketa sadrži 20 pitanja, koja su podijeljena u tri cjeline: Osnovni podaci o ispitanicima: 1) Iz kojega Centra ili Odjeljenja bezbjednosti ste dovedeni u Istražni zatvor; 2) Za koje krivično djelo su Vas teretili; 3) Koliko imate godina; 4) Pol, i 5) Da li ste ranije bili u policijskom pritvoru. Ova pitanja su neophodna da bi se bolje sagledali osnovni podaci i struktura pritvorenih lica, kao i mjesto Centra/OB iz kojega su dovedeni u Istražni zatvor Podgorica ili Bijelo Polje.

Narednih sedam pitanja odnose se na postupanje policijskih službenika prilikom lišenja slobode, a pitanja 13-20 odnose se na postupanje policijskih službenika u policijskim prostorijama.

Svi odgovori ispitanika iz anketnih listova, pojedinačno su i statistički obrađeni, uz grafički prikaz dobijenih rezultata, kao i odgovori iz usmenih intervjuja. Ovakva obrada podataka omogućila je pojedinačnu analizu svih dobijenih odgovora, analizu odgovora maloljetnika i ženskih lica kada su se izdvajali iz ukupnih odgovora, kao i analizu ukupnih rezultata ispitanika iz kojih su proizašla odgovarajuća zapažanja, ocjene i preporuke.

a) Analiza odgovora koji se odnose na Osnovne podatke

Osnovni podaci o ispitanicima, sadrže pet pitanja, od kojih odgovore na pitanja 2-5 treba analizirati pojedinačno, ali ih i dovoditi u međusobnu vezu, kako bi se cjelovitije došlo do zaključaka o stukturi i nekim osobenostima pritvorenih lica. Odgovorima maloljetnih ispitanika posvećena je posebna pažnja, jer međunarodni akti i zakonodavstvo zahtijevaju posebnu pažnju i

oprez u postupanju sa njima. Takođe, kada su kroz dobijene odgovore uočene posebnosti ispitanica u odnosu na ukupan rezultat ispitanika, ti slučajevi su posebno komentarisani.

Na pitanje: iz kojega Centra/OB su dovedeni u Istražni zatvor, većina ispitanika 56,08% odgovorila je, CB Podgorica, uključujući jednog maloljetnika; 10,58% dovedeno je iz CB Nikšić; više od 5% dovedenih je iz: CB Budva- 6,88 i Cetinje- 5,29%, uključujući jednoga maloljetnika; slijede CB Bar- 4,7%, Tivat- 3,17% itd, a najmanje iz CB Ulcinj-1,06%. Kada je riječ o ispitanicama, dovedene su iz devet različitih CB/OB, najviše iz Podgorice šest.

Na drugo pitanje koje im je krivično djelo stavljeno na teret, skoro trećina odgovorila je da je u pitanju krivično djelo krađa- 27,64% , što potvrđuje činjenicu da su krivična djela protiv imovine najčešće vršena krivična djela u dugoročnom periodu kod nas. Međutim, 27,64% znatno je veći procenat u poređenju sa podacima iz MONSTAT-a za opštu populaciju 2017 i 2018. g.³ gdje je udio prijavljenih punoljetnih lica za krivična djela protiv imovine u odnosu na ukupan broj prijavljenih punoljetnih lica iznosio 21,2%, odnosno 22,2%. Brojnost izvršenja ovih krivičnih djela kod nas duže vremena se objašnjava nestabilnim društveno-ekonomskim prilikama, slabim socijalnim pložajem, bolestima zavisnosti, migracijama, ekonomskim krizama, i dr, ali i nedovoljnom prevencijom, blagom kaznenom politikom i neuspješnom resocijalizacijom o čemu govori podatak o broju povratnika od strane 66,14% ispitanika ove ankete (odgovori na pitanje broj 5).

Nadalje, ispitanici su u visokom procentu od 18,59 izjavili da se terete za krivična djela protiv zdravlja ljudi, najčešće navodeći drogu kao razlog. Pretpostavka je da se većina ovih krivičnih djela odnosi na čl. 300 i 301 KZCG, neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga i omogućavanje uživanja opojnih droga, iako je većina ispitanika navodila kao odgovor: droga ili narkotici. Polazeći od visokog stepena društvene opasnosti, za ova krivična djela propisane su visoke zatvorske kazne, za osnovni oblik 2-10 g, odnosno 6 mjeseci do 5 god.

Takođe, izuzetno je visok i procenat ispitanika kojima se stavlja na teret krivično djelo ubistvo 11,06%, s obzirom da se radi o najtežim krivičnim djelima- protiv života i tijela, za koja su propisane dugotrajne kazne zatvora (kd ubistvo, 5 do 15 g- osnovni oblik; teško ubistvo- najmanje 10 g ili kazna dugotrajnog zatvora- osnovni oblik). Navedeni procenat premašuje podatke MONSTAT-a za opštu populaciju 2017 i 2018. g, gdje je udio prijavljenih punoljetnih lica za krivična djela protiv života i tijela u odnosu na ukupan broj prijavljenih punoljetnih lica iznosio 7,6%, odnosno 6,9 %.

Kod strukture krivičnih djela koja su stavljena na teret pritvorenima, takođe se uočava i visoki procenat od po 9,55% za krivična djela kriminalno udruživanje i različiti oblici nasilja, a 4,02% se odnosi na krivična djela vezano za nezakonito posjedovanje i upotrebu oružja.

³ www.monstat.me MONSTAT, Prijavljena punoljetna lica za krivična djela protiv imovine, 2017 i 2018. g.

Dakle, preovladavaju krivična djela sa najvišim i visokim stepenom društvene opasnosti, koja su zapriječena dugotrajnim kaznama zatvora i ako se njihovi procenti zbroje odnose se na skoro polovinu ispitanika, 48,75%. Posebno zabrinjava podatak, da su oba maloljetna pritvorena lica u pomenutoj skupini, budući da se jednom stavlja na teret krivično djelo ubistvo, a drugom krivično djelo razbojništvo. Od 17 ženskih lica koja su učestvovala u anketi, izuzetno je visok broj onih kojima se stavlja na teret najteža krivična djela, pet ubistava, od koji jedno teško i jedan pokušaj; tri krivična djela vezano za narkotike; jedno-nasilničko ponašanje i napad na službeno lice i dr.

Generalno, procenti za najteža krivična djela su veći od onih prije dvije godine prema statistici MONSTAT-a, pa će interesantno biti vidjeti statistiku za narednu godinu i da li je došlo do povećanja kriminaliteta i za koja krivična djela. Prema rezultatima ankete najmanji broj ispitanika su pritvoreni za krivična djela koja su se odnosila na saobraćaj, otmicu, privredu, proganjanje, i dr, svi od 0,5 - 4,0%.

Napominjemo, da na dio pitanja koja se odnose na vrstu krivičnog djela, mali dio ispitanika nije bio precizan u odgovorima, npr. "po zamolnici SR Njemačke", ili broj člana KZ koji se nije podudarao sa navedenim nazivom krivičnoga djela, što treba uzeti u obzir kao korektiv kod ukupnih procenata i učesća pojedinih krivičnih djela u ukupnom zbiru odgovora ispitanika.

Treće pitanje vezano za starost pritvorenih lica, podjeljeno je u sedam kategorija, od kojih se prva odnosi na maloljetna lica, a poslednja na lica starosti preko 60 godina. Upravo su ove dvije kategorije najmanje zastupljene u ukupnom broju ispitanika- maloljetna lica (dva, od po 17g) 2,21% i preko 60 godina starosti 4,76%. Najveći procenat ispitanika 41,27% čine pritvoreni od 30 do 39 godina, a 21,16% pritvoreni od 22 do 29 godina starosti, tako da ove dvije skupine čine ukupno skoro dvije trećine ispitanika ili 62,43%. Isti procenat starosne dobi je i među ženskom populacijom, ali su ispitanice kojima se stavlja na teret ubistvo, relativno starije dobi (jedna od 60g i više; dvije, 50-59g; jedna, 40-49g i jedna, 30-39g).

Dakle, ukupno starostno doba ispitanika govori da se radi pretežno o mladim, radno sposobnim licima, od kojih su većina muškarci i koji su i ranije bili u policijskom pritvoru.

Od ukupno 189 anketiranih, muškog pola bila su 172 lica, 89%, a 17 lica ili 11% ženskog pola.

Na pitanje o ranijem boravku u policijskom pritvoru, 66,14% ispitanika izjavilo je da su i ranije bili u policijskom pritvoru, dok je 33, 86% izjavilo da su prvi put boravili u policijskom pritvoru. Ako se izdvoje pitanja ispitanica, osam od 17 ih je bilo ranije u policijskom pritvoru. Navedeno ukazuje na problem očigledno neuspješne generalne i specijalne prevencije, posebno kada se uzme u obzir mlađa i srednja dob pritvorenika. Podatak koji govori o dvije trećine povratnika u ukupnoj populaciji ispitanika, posebno treba da zabrine sa aspekta kaznene politike, resocijalizacije i drugih negativnih uticaja koji doprinose ovako visokom procentu povratnika koji se vraćaju izvršenju kriminalnih djela. Iz usmjerenih intervjua 12 pritvorenika koji su izjavili da su pretrpjeli nasilje, vidi se da su četvorica ranije bili u policijskom pritvoru, dvojica od njih

ističu da su trpjeli grubo fizičko i psihičko nasilje od strane policije, a dvojica da su im bila uskraćena prava o razlozima lišenja slobode, telefonski poziv i prisustvo advokata.

Kao karakteristična obilježja koja proizilaze iz odgovora ispitanika na prvu grupu pitanja, možemo navesti da ih je najveći broj 56% dovedeno u Istražni zatvor Podgorica iz CB Podgorica, te da se skoro polovini ispitanika 48,75% stavlja na teret krivična djela sa najvišim i visokim stepenom društvene opasnosti, a skoro trećini ispitanika stavlja se na teret krivična djela protiv imovine 27,64%. Radi se dominantno o licima muškog pola (uključujući dva maloljetna lica), mlađe i srednje životne dobi od kojih je 66,14% izjavilo da su i ranije bili u policijskom pritvoru. U odgovorima ispitanika prepoznaju se najteža i teška krivična djela, sa karakteristikama nasilja, i njihova nešto starije životno doba, te se može postaviti pitanje, da li su i u kojoj mjeri krivična djela koja se pritvorenicama stavlja na teret, odgovori na nasilja nad njima, koja su prethodila njihovoj kriminalnoj aktivnosti.

b) Analiza odgovora koji se odnose na postupanje policijskih službenika prilikom lišenja slobode

Naredna pitanja, odnose se na postupanje policijskih službenika prilikom lišenja slobode, polazeći od obaveza poštovanja ljudskih prava i sloboda iz brojnih međunarodnih dokumenata, zakona i podzakonskih akata. Tako, policijski poslovi u smislu Zakona o Upravi policije (ZUP), pored ostaloga podrazumijevaju pronalaženje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim organima; obezbjeđenje uslova za zadržavanje lica i dr. U članu 11 određeno je da se: *“obavljanje policijskih poslova zasniva na načelima zakonitosti, profesionalizma, saradnje, srazmjernosti u primjeni ovlašćenja, efikasnosti, nepristrasnosti, nediskriminacije i blagovremenosti”*. Takođe, policijski službenici dužni su da se pridržavaju standarda policijskog postupanja, a naročito onih koji proizilaze iz obaveza utvrđenih međunarodnim aktima, a odnose se na: dužnost služenja ljudima, poštovanje zakonitosti i suzbijanje nezakonitosti, ostvarivanje ljudskih prava, nediskriminaciju pri izvršavanju policijskih zadataka, ograničenost i uzdržanost u upotrebi sredstava prinude, zabranu mučenja i primjene nečovječnih i ponižavajućih postupaka, pružanje pomoći nastradalim licima, obavezu zaštite tajnih i ličnih podataka, obavezu odbijanja nezakonitih naređenja i suprotstavljanje svakom obliku korupcije (član 14).

Pitanja koja slijede, odnose se na poštovanje i primjenu navedenih zakonskih principa i dužnosti predstavnika policije prilikom lišenja slobode. Jedan od načina da se sagleda stepen primjene navedenih dužnosti su i iskustva pritvorenih lica koja su data u odgovorima na anketu, kao i kroz 12 usmenih intervju a pritvorenih lica (svi muškoga pola) koja su se izjasnila da su trpjela neki ili više vidova nasilja, prilikom lišenja slobode.

Na pitanje koje se odnosi se na mjesto lišenja slobode, najveći procenat ispitanika izjasnio se da je lišenje slobode bilo kod kuće ili na javnom mjestu, po 32,28%, zatim na saobraćajnici, 25,40%, a u tuđoj kući/stanu, 5,82%. Određeni broj ispitanika je pored navedenih opcija, htio da naglasi za njih posebno važne okolnosti prilikom lišenja slobode, pa je 3,7% navelo da su se sami predali 3,7% ili da je lišenje slobode bilo na radnom mjestu- 0,53 %. Ako se zbroje

slučajevi lišenja slobode na javnom mjestu i saobraćajnici, proizilazi da je u najvećem broju slučajeva lišenje slobode preduzeto na javnim mjestima 57,68%. Iz usmenih intervjuova vidi se koliko je mjesto lišenja slobode ispitanicima značajno, ne samo zbog samog stresnog događaja, već i zbog primjera grubog i neprimjerenog ponašanja predstavnika policije: *“Posebna jedinica policije je ušla u stan u kojem živi ispitanik sa suprugom, koja je u tom trenutku bila u poodmakloj trudnoći. Fino ih zamolim da budu malo tiši zbog trudne žene, ali nastavljaju oni da se bahate”*; *“Uhapsili su me ispred stana, i to da gledaju komšije. Nisu me tukli, ali su govorili da sam narkoman.”*

Mjesto lišenja slobode nije moguće zakonski uvijek odrediti, jer zavisi od situacija i mogućnosti operativnog postupanja policijskih službenika prilikom lišenja slobode, ali je potrebno voditi računa o opštim načelima vršenja policijskih poslova koji se zasnivaju na načelima: zakonitosti, profesionalizma, saradnje, srazmjernosti u primjeni ovlašćenja, nediskriminacije i dr (član 11 ZUP-a). Odgovore ispitanika na ovo pitanje treba posmatrati povezano i sa narednim odgovorima vezano za psihološki doživljaj situacije lišenja slobode, gdje se može uočiti da mjesto i način lišenja slobode veoma utiču na stepen stresa lica lišenoga slobode.

Naredno pitanje direktno se odnosilo na primjenu odredbi ZUP-a prilikom privođenja, tj. na doba dana prilikom lišenja slobode, povodom čega je anketa nudila pet opcija: rano jutro; tokom dana; prije ponoći; iza ponoći i u zoru. Najveći broj ispitanika naveo je da su tokom dana lišeni slobode, 44,97 %, zatim oni koji su lišeni slobode u rano jutro, 23,28%, prije ponoći 15,87%, iza ponoći 10,50%, dok je najmanje onih koji izjavljaju da su lišeni slobode u zoru, 5,29%. Prema članu 52a stav 2 ZUP-a lice se privodi u vremenu o šest do 22 časa, te ako se uzmu u obzir odgovori o lišenju slobode tokom dana, zajedno sa odgovorima u rano jutro (pitanje nije precizno) proizilazi da je 68,25% ispitanika lišeno slobode u skladu sa navedenim čl. ZUP-a. Narednim stavom istoga člana propisano je da se, izuzetno kad je privođenje neophodno radi vršenja policijskih poslova koji ne trpe odlaganje, lice može dovesti i van vremena od 6h do 22h. Dakle, iz odgovora proizilazi da je primjenom navedenog izuzetka lišena slobode skoro trećina 31,25% ispitanika. Takođe treba uzeti u obzir da je većina ispitanika odgovorila da je lišena slobode kod kuće ili na javnom mjestu, a primjeri iz usmenih intervjuova govore o visokom stepenu stresa lica lišenih slobode u prisustvu članova porodice, trudnica, male djece, posebno prilikom bezobzirnog i grubog ponašanja predstavnika policije prilikom lišenja slobode i pretresa stana. Pored navedenoga ukazujemo i na obavezu iz člana 81 stav 7: *“Pretresanje stana i lica treba vršiti obazrivo, uz poštovanje ljudskog dostojanstva i prava na privatnost, bez nepotrebnog remećenja kućnog reda i uznemiravanja građana”*⁴.

Sledeće pitanje odnosilo se na obavezu policije da prilikom lišavanja slobode saopšti razloge i način lišenja slobode, najveći procenat ispitanika, 49,21%, izjavljuje da im policija prilikom lišavanja slobode nije saopštila razloge o istom, a 7,41% izjavljuje da se ne sjeća. Nadalje, iz

⁴ Zakonik o krivičnom postupku, "Sl. list RCG", br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr. 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017 i 49/2018.

potvrđnih odgovora ispitanika 34,92% vidi se da su usmeno obaviješteni, odnosno, u malom broju slučajeva davanjem naloga o lišavanju slobode 8,47%. Dakle, skoro polovina anketiranih izjavljuje da im policija, prilikom lišavanja slobode, nije saopštila razloge o istom, a ako se uz taj odgovor doda i onaj gdje se ispitanici ne sjećaju da li su im saopšteni razlozi lišenja slobode, dolazimo do izuzetno viokog procenta 57% prema izjavama ispitanika o ne primjeni njihovih prava iz člana 5 ZKP ⁵: *“Lice lišeno slobode od strane nadležnog državnog organa mora biti odmah obaviješteno, na svom jeziku ili na jeziku koji razumije, o razlozima lišenja slobode i istovremeno upoznato da nije dužno ništa da izjavi ...”*, kao i člana 24 ZUP-a, Uslovi za primjenu policijskih ovlašćenja, *“Lice prema kome se primjenjuje policijsko ovlašćenje ima pravo da bude upoznato sa razlozima za preduzimanje policijskog ovlašćenja, da ukaže na okolnosti koje smatra bitnim u vezi sa tim, ..., kad to okolnosti omogućavaju i ako se time ne ugrožava izvršenje policijskog zadatka.”* Nadalje, članom 52c ZUP-a- *“Policijski službenik dužan je da lice koje privodi, prije privođenja upozna sa razlozima preduzimanja te radnje ...”*

Dakle, skoro polovina ispitanika se izjašnjava da im prilikom lišavanja slobode policija nije saopštila razloge o istom, što se potvrđuje i u većini izjava iz usmenih intervjuja kada tvrde da nijesu bili upoznati sa razlozima lišenja slobode: *“nijesu rekli zašto me hapse kad sam ih pitao. Samo su mi rekli: »Saznaćeš«; “nije mu objašnjeno zašto ga hapse, niko nije uzeo izjavu od njega, bili su neprijatni i agresivni.”* Uskočili su mi u kuću, ja sam pitao: *»Šta je ovo, šta se dešava«.* Rekli su mi: *»Samo malu izjavicu da daš; „Samo su me pokupili sa spavanja, nijesam znao šta se dešava i zašto me vode”*. U odgovorima 17 ispitanika na isto pitanje, zapaža se još veći procenat negativnih odgovora u odnosu na ukupni broj anketiranih. Naime, samo je jedna ispitanica odgovorila da joj je dat nalog, tri da su usmeno obaviještene, ostali odgovori su: “Ne”, osam ili “Ne sjeća se”, pet.

Ako se gore navedeni procenat od 49,21% kojim su svi ispitanici označili da im policija prilikom lišavanja slobode nije saopštila razloge o istom, uporedi sa rezultatom odgovora na isto pitanje iz “Istraživanja o poštovanju prava lica lišenih slobode u prostorijama za zadržavanje Uprave policije” koje je Zaštitnik sproveo četiri godine ranije, vidi se da je taj procenat bio znatno niži i iznosio je 15,5% ⁶. Navedeno upoređenje navodi na pitanje, zbog čega četiri godine kasnije imamo znatno veći procenat korišćenja izuzetaka u primjeni zakonskih obaveza da se prilikom lišavanja slobode ne saopšti razlog lišenja slobode, te šta uzrokuje ovakvo postupanje policije, da li nepoznavanje zakonske regulative ili se ne saopštavanje razloga lišenja slobode nadovezuje na kasnije slučajeve nezakonitog postupanje policije, odnosno uskraćivanje prava licima lišenim slobode- ne identifikacija policijskih službenika, primjeri zlostavljanja, i dr.

Na pitanje, Da li su službena lica koja su vas lišila slobode imala na uniformama istaknuta imena, prezimena ili broj (pločica sa ovim oznakama), odgovori ispitanika ukazuju da 49,74% lica lišenih slobode izjavljuje da policijski službenik nije na uniformi imao istaknut neki vid

⁵ Isto, član 5.

⁶ Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2015. g, strana 66.

identifikacije; 31,75% izjavljuje da je službenik imao istaknutu identifikaciju, dok 18,52% anketiranih saopštava da se ne sjeća. Dakle, kao i u odgovorima na prethodno pitanje koje se odnosilo na obavezu saopštavanja razloga lišenja slobode i kod ovoga pitanja skoro polovina ispitanika je izjavila da policijski službenik nije na uniformi imao istaknut neki vid identifikacije, što predstavlja dužnost u primjeni policijskih ovlašćenja, uz propisivanje izuzetaka, prema članu 24 stav 5, ZUP-a: *"Lice prema kome se primjenjuje policijsko ovlašćenje ima pravo da bude upoznato sa... identitetom policijskog službenika, ..., kad to okolnosti omogućavaju i ako se time ne ugrožava izvršenje policijskog zadatka."* Takođe, relevantan je i član 29 istoga zakona, Legitimisanje i predstavljanje, *"Policijski službenik, kad obavlja policijske poslove u civilnom odijelu, dužan je da se, prije početka primjene policijskog ovlašćenja, predstavi pokazivanjem službene značke i službene legitimacije. Policijski službenik u uniformi je dužan da se, prije početka primjene policijskog ovlašćenja, predstavi pokazivanjem službene značke i službene legitimacije, na zahtjev lica prema kome se primjenjuje policijsko ovlašćenje."*

Izuzetno, policijski službenik se neće predstaviti na način iz st. 1 i 2 ovog člana ako okolnosti primjene policijskog ovlašćenja ukazuju na to da bi to moglo ugroziti postizanje njegovog cilja. U tom slučaju, policijski službenik će, u toku primjene policijskog ovlašćenja, upozoriti građanina riječju: "Policija".

Pored navedenih zakonskih odredbi, donijet je i podzakonski akt koji bliže definiše uniformu i identifikaciju policijskog službenika, još 2015.g. koji je do sada više puta unaprijeđivan. Međutim, iz iskaza polovine ispitanika uočava se da prilikom njihovog lišenja slobode policijske službenike nije bilo moguće identifikovati. Može se zaključiti da se Uredba o uniformi, oznakama zvanja i naoružanju policijskih službenika⁷, ne primjenjuje u velikom broju slučajeva, čime se ne ispunjava ni preporuka Zaštitnika⁸ i KSM-a⁹, koji su još ranije uočili navedene propuste. Posledično, nesprovođenje navedene Uredbe i preporuka uticali su da je izostao očekivani rezultat da se službenici koji su u određenim akcijama prekoračili ovlašćenja, mogu identifikovati, procesuirati i odgovarajuće kazniti, što se potvrđuje i u odgovorima ispitanika u narednom dijelu ankete.

Ako posebno analiziramo odgovore 17 ispitanica na isto pitanje, samo su dvije odgovorile potvrdno, šest je odgovorilo negativno, dok se devet ne sjeća da li su službena lica koja su ih lišila slobode imala na uniformama pločice sa oznakama.

Odgovori 49,74% lica lišenih slobode koji izjavljuju da policijski službenici nijesu na uniformi imali istaknut neki vid identifikacije, govori o širokoj primjeni izuzetka od dužnosti iz člana 29 stav 1 ZUP-a, te potsjećamo na ocjenu KSM¹⁰ koja: *"... konstatuje novi Pravilnik koji je usvojilo MUP i želi da dobije potvrdu od crnogorskih organa vlasti da policijske interventne snage*

⁷ "Službeni list Crne Gore", br. 20/15 od 24.04.2015; 73/17 od 3.11.2017 i 7/18 od 5.02.2018.

⁸ <http://www.ombudsman.co.me/docs/488-15.pdf>, strana 19.

⁹ CPT/Inf(2010)3 para 27 i CPT/Inf(2014)16 para 21

¹⁰ Izvještaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajuće postupanja ili kažnjavanja (KSM), 9 - 16. oktobra 2017. g. objavljen februara 2019. g. CPT/Inf (2019) strana 19.

(uključujući članove SAJ-a) sada nose oznaku sa imenom/identifikacioni broj na svojim uniformama tokom svih operacija.” Sigurno je da dvije godine poslije posjete KSM-a, potvrda o dosljednijoj primjeni navedene preporuke ne može biti zaključak koji proizilazi iz odgovora ispitanika ove ankete. Naime, nedostatak primjene zakonskih odredbi, odredbi iz Pravilnika i pomenutih preporuka dobijenih od KSM-a, zapravo ima dvostruku posledicu: kršenje prava lica lišenih slobode i izostanak procesuiranja i kažnjavanja učinilaca teških krivičnih djela od strane predstavnika policije. Namjerno izbjegavanje nošenja oznaka sa imenom/identifikacionim brojem na uniformama, ukazuje na pokušaj ometanja eventualne istrage i namjeru ne kažnjavanja onih predstavnika policije koji primjenjuju fizičko ili verbalno nasilje prilikom službenoga postupanja.

Na pitanje: Da li je prilikom lišavanja slobode bilo fizičkog ili verbalnog zlostavljanja od strane policijskih službenika, 54,4% ispitanika izjavljuje da su pretrpjeli neki vid fizičkog ili verbalnog zlostavljanja (upotrebom prekomjerne fizičke sile, udarcima ne standardnim predmetima, nanošenjem elektrošokova iz ručnih elektrošok uređaja ili kroz uvredljive i ponižavajuće komentare).

Ako izdvojimo odgovore ženskih pritvorenih lica, na ovo pitanje, samo je jedna ispitanica odgovorila da je bilo upotrebe prekomjerne fizičke sile; šest je izjavilo da je bilo udaraca nestandardnim predmetima; tri da je bilo uvredljivih i ponižavajućih komentara; tri da nije bilo fizičkog i verbalnog zlostavljanja, ali da su policajci bili jako grubi; šest je odgovorilo da nije bilo fizičkog i verbalnog zlostavljanja, od kojih su tri ispitanice okrivljene za različite oblike ubistva, dvije se ne sjećaju, a jedna od njih je okrivljena za pokušaj ubistva. Iz odgovora ispitanica može se zaključiti da je najmanje izjava o fizičkom i verbalnom zlostavljanju bilo prilikom lišenja slobode ispitanica kojima su na teret stavljena najteža krivična djela.

Takođe, u usmenim intevjima prepoznaju se različiti oblici i stepeni mučenja fizičkog i verbalnog, kao i diskriminatorских i ponižavajućih postupaka, čak i kada su maloljetna lica u pitanju (šamaranje, udaranje štitnikom, psovanje ciganske majke). Iz usmenih intervju, izdajamo odgovor pritvorenog koji je ukazao na različita iskustva prilikom lišenja slobode. Ističe visoko profesionalno ponašanje i obzirno postupanje u prisustvu supruge i bebe od strane Specijalnog policijskog tima: *“Njihovu profesionalnost ne mogu uporediti sa bilo čim ... sve po pravilima... svaka čast tim momcima, vidi se da su suvi profesionalnici, ozbiljni i obučeni. Ušli su u stan, normalno, bez urlanja i demonstriranja sile.... Sve su lagano preteresli, detaljno bez ikakve lomljave i buke... ništa nijesu preskočili, a sve bez tenzije.”* Isti pritvorenik ističe sasvim suprotno postupanje prilikom lišenja slobode od strane Posebne jedinice policije: *„Upali su u stan i urlali kao ludaci, cijela zgrada je odlijegala... poslije su stanari pisali peticiju da nas izbace iz zgrade ... Sve su mi prevrnuli i polomili po kući, bez ikakve potrebe da lome i rasturaju.”* Drugi pritvoreni izjavljuje: *„Uhapsila me je interventna, udarali su me u stomak i u predjelu polnog organa, usta su mi bila puna krvi. Službenik iz interventne me je udario čizmom.”*

Dakle više od polovine ispitanika odgovara da je prilikom lišavanja slobode bilo fizičkog ili verbalnog zlostavljanja od strane policijskih službenika, što ukazuje na visok stepen ne poštovanja međunarodnih standarda i zakonom propisanih dužnosti, te da se ne može govoriti o unaprjeđenju stanja, čiju potrebu je KSM 2017. g. konstatovao: *“Komitet zaključuje da su lica lišena slobode u Crnoj Gori i dalje pod znatnim rizikom od zlostavljanja od strane policije ... mjere očigledno još uvijek nisu bile djelotvorne u iskorjenjivanju zlostavljanja. Ukratko, kultura policijskog zlostavljanja još uvijek nije djelotvorno obuzdana. ... Crnogorski organi vlasti moraju da uvide da postojanje zlostavljanja od strane policijskih službenika predstavlja činjenicu, da to nije rezultat nekolicine grubih policajaca, već da je riječ o prihvaćenju praksi unutar postojeće policijske kulture, posebno među kriminalističkim inspektorima.”*

Sledeće pitanje, odnosilo se na: Transport lica lišenih slobode – da li su lica bila vezana i da li je prilikom transporta policija primjenjivala fizičku silu, ¹¹ tako, 48,68% ispitanika izjavljuje da su bili vezani i da su policijski službenici bili korektni, dok je 13,76% onih koji izjavljuju da su bili vezani i da su trpjeli fizičko nasilje i 9,52% onih koji su bili vezani i verbalno vrijeđani. Ukupan procenat onih koji izjavljuju da nijesu bili vezani, 28,04% (nijesam bio vezan i bili su korektni – 24,34%; nijesam bio vezan, ali su me vrijeđali i bili su grubi – 3,17%; nijesam bio vezan, ali su me tukli – 0,53%). Ako se zbroje odgovori ispitanika koji su bili vezani 48,68% i koji tvrde da su policijski službenici bili korektni sa 28,04% onih koji izjavljuju da nijesu bili vezani i da su policijski službenici bili korektni, dolazimo do procenta od 76,72%, koji je mnogo povoljniji u odnosu na odgovore na dva prethodna pitanja. Ipak, nije zanemarljiv procenat od 28% ispitanika, tj. 17% koji izjavljuju da su trpjeli fizičko nasilje, odnosno 10% verbalno nasilje.

Ako se izdvoje odgovori ispitanica, osam od 17 bilo je vezano i prema njima se korektno postupalo; pet nije bilo vezano; tri nijesu bile vezane, ali su bile vrijeđane i grubo se sa njima postupalo; jedna tvrdi da je bila vezana i da je prema njoj upotrijebljena fizička sila.

U kontekstu navedenih odgovora ispitanika, ukazujemo i na odredbe 57-59, ZUP- Upotreba sredstava prinude, kojim propisuje i upotrebu fizičke snage i sredstva za vezivanje kao vrste sredstava za prinude: *“Sredstva iz stava 1 ovog člana, upotrijebiće se kad je to neophodno radi zaštite bezbjednosti ljudi, odbijanja napada i sprječavanja bjekstva ako se davanjem upozorenja ili izdavanjem naređenja ne može izvršiti službeni zadatak. Policijski službenik će upotrijebiti sredstva prinude samo ako se na drugi način ne može izvršiti zadatak, srazmjerno opasnosti koja prijete zakonom zaštićenom dobru i vrijednosti, odnosno težini djela koje se sprječava ili suzbija i na suzdržan način. Policijski službenik će uvijek upotrijebiti najblaže sredstvo prinude koje garantuje uspjeh, srazmjerno razlogu upotrebe i na način kojim se službeni zadatak izvršava bez nepotrebnih štetnih posljedica.”*

Izvještavanje, kontrola i odgovornost u vezi sa upotrebom sredstava prinude regulisana je članom 59: *“Policijski službenik podnosi pisani izvještaj o upotrebi sredstava prinude nadređenom policijskom službeniku što je prije moguće, a najkasnije 24 časa od upotrebe*

¹¹ Zakon o unutrašnjim poslovima, „Sl. list Crne Gore“, br. 44/2012; 36/2013; 1/2015 i 87/2018, član 60, *“Sredstva za vezivanje mogu se upotrijebiti radi: 1) sprječavanja otpora lica ili odbijanja napada usmjerenog na policijskog službenika; 2) sprječavanja bjekstva lica; 3) onemogućavanja samopovređivanja ili povređivanja drugog lica. Upotrebom sredstava za vezivanje smatra se vezivanje, po pravilu, ruku lica iza leđa.”*

sredstava prinude... Zakonitost upotrebe sredstva prinude ocjenjuje direktor ili lice koje on ovlasti. ... Za nezakonitu upotrebu sredstava prinude lično je odgovoran policijski službenik koji je primijenio, odnosno naredio nezakonitu upotrebu sredstava prinude.”

Ilustracije radi, navodimo primjer pisanog Vodiča za korišćenje sredstava vezivanja,¹² koji koristi policija u Velikoj Britaniji, u kojem su detaljno razrađena pravila i način korišćenja sredstava prinude, pri čemu se insistira na objektivnoj primjeni sredstava vezivanja i principu odobravanja korišćenja ovih sredstava od strane pretpostavljenih, ali se istovremeno naglašava značaj striktno kontrole upotrebe sredstava prinude, posebno od strane višeg rukovodnog kadra. S obzirom na značaj primjene ove vrste sredstava prinude, kao i kontrole zakonitosti primjene, može se razmotriti mogućnost kreiranja jednog priručnika ili vodiča koji bi bio dio standardne obuke za policijske službenike koji primjenjuju sredstva prinude, ali i za njihove pretpostavljene koji su dužni da vrše kontrolu upotrijebljenih sredstava prinude i prema našem navedenom zakonodavstvu.

Iz ukupnih odgovora ispitanika na ovo pitanje uočava se da je 76,72% izjavilo da nije bilo nasilja bez obzira da li su bili vezani ili ne prilikom transporta, ali se ne može zanemariti odgovor ostalih ispitanika koji izjavljuju da su navodno trpjeli fizičko nasilje ili verbalno nasilje. Inače, ovaj problem je bio prepoznat i od strane KSM prilikom obilaska 2017. g, povodom čega: *“KSM preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se sav prevoz pritvorenih lica u policijskom vozilu obavlja na human, siguran i bezbjedan način.”*¹³

Da bi se potpunije komentarisao ovaj rezultat, bilo bi interesantno vidjeti podatke o broju pisanih izvještaja o upotrebi sredstava prinude tokom transporta, npr. CB Podgorica za novembar i decembar 2019. g, da li je bilo zloupotreba, da li je i kakva vrsta postupka pokrenuta, ishod postupaka i sl. Inače, policija o upotrijebljenim sredstvima prinude obavezna je da vodi evidenciju, član 44 ZUP-a.

Psihološki doživljaj situacije lišenja slobode, poslednje je pitanje iz ove grupe, za koje se nudila skala odgovora od “ne naročito stresno” do “ponižavajuće”. Ovo pitanje se odnosi na lični doživljaj svakog ispitanika, kojim izražava subjektivni stav prilikom situacije lišenja slobode. Međutim, smatramo da su, iako subjektivni, stavovi ispitanika veoma značajni u ocjeni zakonitosti postupanja policije prilikom lišenja slobode, ovih lica za koje važi pretpostavka nevinosti, ne samo u tom periodu, već do pravnosnažnosti presude ako do sudskog postupka dođe, bez obzira na vrstu i prirodu učinjenoga krivičnoga djela.

Najveći procenat ispitanika ankete 48,5% izjavljuju da je lišenje slobode za njih bilo iznenadno i veoma stresno, te da nijesu očekivali da će im se to desiti. Oni koji izjavljuju da je lišenje slobode za njih bilo ponižavajuće, jer su uhapšeni pred porodicom ili na javnom mjestu je 17,8%. Najmanji procenat je onih koji izjavljuju da lišenje slobode za njih bilo očekivano i da nije bilo

¹² ACPO, Assotiation of Chief of Police Officer of England, Wales and Norden Irland, Guidance on the use of Handcuffs, 04/11/10.

¹³ Izvještaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajuće postupanja ili kažnjavanja (KSM), 9 - 16. oktobra 2017. g. objavljen februara 2019. g. CPT/Inf (2019) strana 24.

stresno 2,0%. Ako se izdvoje odgovori ispitanica, vidi se da je osam od 17 odgovorilo da je lišenje slobode bilo za njih iznenadno i veoma stresno, a pet je odgovorilo da je lišenje slobode bilo očekivano, ali ipak stresno. Ovom skupu pripadaju i tri ispitanice koje se terete za različite oblike krivičnog djela ubistva, dok su se druge dvije izjasnile za opciju: “ponižavajuće, hapšenje je bilo pred porodicom ili na javnom mjestu”, odnosno: “ne znam.”

Skoro polovina ispitanika izjavljuju da je lišenje slobode za njih bilo iznenadno i veoma stresno, a relativno nizak procenat svih ispitanika 17,8% i jedna ispitanica odgovorili su da je lišenje slobode za njih bilo ponižavajuće, jer su uhapšeni pred porodicom ili na javnom mjestu. Skoro svi usmeni intervjui pružaju detalje o doživljaju stresa i osjećaja poniženja, zbog nasilnog postupanja policije (fizičko ili verbalno) prilikom lišenja slobode ispitanika.

Poznato je da je lišenje slobode, po prirodi stvari stresan, lični i subjektivni doživljaj za svako lice lišeno slobode, zbog čega su i brojni principi i postupci predviđeni u međunarodnim dokumentima i našem zakonodavstvu koje treba primjeniti u datim situacijama, a posebno kada su maloljetnici i ženska lica u pitanju. Tako, član 14 ZUP-a: propisuje da se policijski službenici pridržavaju standarda policijskog postupanja, a naročito onih koji proizilaze iz obaveza utvrđenih međunarodnim aktima, a odnose se na dužnost služenja ljudima, poštovanje zakonitosti i suzbijanje nezakonitosti, ostvarivanje ljudskih prava, nediskriminaciju pri izvršavanju policijskih zadataka, ograničenost i uzdržanost u upotrebi sredstava prinude, zabranu mučenja i primjene nečovječnih i ponižavajućih postupaka i dr. Međutim, dvije trećine odgovora datih vezano za psihološki doživljaj situacije lišenja slobode (veoma stresno ili ponižavajuće), smatramo da u proizilaze iz odgovora na prethodna pitanja iz ove ankete: mjesto i vrijeme lišenja slobode, većinom lišenje slobode bez saopštavanja razloga, bez oznaka identifikacije na uniformama i vezivanje, fizičko i verbalno zlostavljanje i dr.

Iz analize odgovora ispitanika koji se odnose na postupanje policijskih službenika prilikom lišenja slobode (sedam pitanja), može se ocijeniti da polovina ili više od polovine ispitanika kroz većinu datih odgovora (razlozi lišenja slobode; oznake na uniformama; fizičko i verbalno zlostavljanje; veoma stresan doživljaj lišenja slobode) ukazuju na propuste u primjeni najznačajnijih principa u postupanju sa licima lišenim slobode: humano postupanje, procedure zasnovane na odredbama zakona i međunarodnih akata, zabrana diskriminacije, i dr. Navedene ocjene posebno proizilaze iz analize usmenih intervjua, gdje se govori o brojnim nezakonitim postupanjima prilikom lišenja slobode, iz čega proizilazi da aktivnosti protiv zlostavljanja zahtijevaju ne samo usvajanje odgovarajućih pravnih normi, već i preduzimanje mjera kako bi se osigurala njihova djelotvorna primjena. U analizi odgovora su izdvojeni neki od stavova dva maloljetna lica i 17 ispitanica, s obzirom na potrebu uvažavanja specifičnosti i opreza pri lišavanju slobode ranjivih kategorija, koji su prepoznati i preporučeni u brojnim međunarodnim dokumentima. U slučajevima lišenja slobode maloljetnika treba da se striktno primenjuju

standardi iz brojnih međunarodnih dokumenata, ali i nacionalni propisi.¹⁴ Vežano za prava i tretman žena lišenih slobode treba imati u vidu specifične potrebe žena s obzirom na njihovu biološku određenost, a od posebnog značaja je i zaštita materinstva, jer je sasvim realna mogućnost da su žene lišene slobode trudnice, porodilje ili majke male djece.

Ako se uporede odgovori iz iskustva ispitanika iz ovog dijela ankete i usmenih intervjuja sa ocjenama i preporukama KSM-a iz 2017. g, smatramo da ove preporuke nijesu ispunjene u značajnijoj mjeri, te da bi trebalo što prije pristupiti njihovom efikasnijem sprovođenju: *“9. ..., crnogorski organi vlasti su dužni da preduzmu neophodne mjere za okončanje zlostavljanja od strane službenika za sprovođenje zakona kroz višestrani pristup: konkurentni proces zapošljavanja policijskih službenika na osnovu strogih kriterijuma za odabir; edukativni kurs za sve novozaposlene sa posebnim naglaskom na napredne metode istrage krivičnih djela; odgovornost starješina za njihove rukovodeće obaveze; primjenu odgovarajućih sankcija (krivičnih i disciplinskih) za počinioce zlostavljanja i za one koji ga ne sprječavaju; i postojanje djelotvornih i nezavisnih procedura za ispitivanje žalbi i drugih relevantnih informacija o navodnom zlostavljanju od strane policijskih službenika.”*

c) Analiza odgovora koji se odnose na postupanje policijskih službenika u policijskim prostorijama

Pitanja u poslednjem dijelu ankete (13-20), odnose se na postupanje policijskih službenika u policijskim prostorijama, za koje postoje brojne i striktno obaveze poštovanja mnogih principa iz međunarodnih dokumenata, ustava, zakona i podzakonskih akata. Na pitanje: Da li su Vam lisice uklonjene odmah po dolasku u policijsku stanicu, najveći broj ispitanika 39,15% izjavljuje da im lisice nijesu uklonjene odmah po dolasku u policijsku stanicu, dok 35,98% izjavljuje da su im lisice odmah uklonjene, a 24,87% da nijesu bili vezani. U usmenim intervjuima o ovome pitanju se izjašnjavaju samo dva ispitanika, i to kad pominju lisice onda je to vežano za naredna pitanja koja se tiču ispitivanja od strane policije, uz verbalno ili fizičko zlostavljanje. Iz navedenih odgovora proizilazi da se princip srazmjernosti (čl. 26) i princip ograničenosti i uzdržanosti u upotrebi sredstava prinude (čl. 14, 57) ZUP-a kod primjene policijskog ovlašćenja, u navedenoj situaciji ne primjenjuje u skoro 40% slučajeva. Međutim, ako se izdvoje odgovori ispitanica, vidi se da je prema dvije trećine postupanje bilo uz poštovanje navedenih principa, jer je 11 od 17 odgovorilo da su im lisice uklonjene odmah po dolasku u policijsku stanicu, a šest je odgovorilo da nijesu bile vezane.

Službena prostorija u koju je lice dovedeno nakon lišenja slobode, rezultati odgovora na ovo pitanje ukazuju da je najčešće u pitanju bila neka od kancelarija- 79,89%; 17,46% ispitanika izjavilo je da su odvedeni u prostoriju za zadržavanje (ćelija), a 2,65% se ne sjeća. Ako se izdvoje odgovori ispitanica, sedam je odgovorilo da su dovedene u kancelariju, šest u ćeliju za

¹⁴ Od značaja su: Konvencija UN o pravima djeteta, 1989. g; Standardna minimalna pravila UN za suđenje maloljetnicima, 1985 (Pekinška pravila); Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode, 1990; Smjernica UN za sprečavanje maloljetničke delinkvencije, 1990 (Rijadske smjernice); Standardi CPT-a, dok su najznačajniji domaći propisi u ovoj oblasti: Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, "Službeni list CG", br. 64/2011 i 1/201 i podzakonski akti, Zakon o unutrašnjim poslovima, „Sl. list Crne Gore“, br. 44/2012; 36/2013; 1/2015 i 87/2018.

saslušanje (tri ispitanice su zaokružile oba odgovora, navodeći da su prvo bile u kancelariji, a onda u ćeliji); pet je odgovorilo da su bile dovedene u prostoriju za saslušanje, a dvije ispitanice su odgovorile, da ne znaju.

Iz usmenih intervjuja ispitanika uočavaju se primjeri nezakonitog postupanja u službenim prostorijama policije nakon lišenja slobode lica, kao i opisi neodgovarajućih prostorija i nedopustivih uslova u njima: Tako, jedno maloljetno lice izjavljuje da je bilo: *“6h u policijskoj stanici Bar, dok je 2 dana bio u tkz. “betonjerci“. Njegova porodica nije bila obavještena, nije mu dozvoljeno da kontaktira i obavjesti roditelje. Kako on navodi njegova majka je saznala za njegovo hapšenje od tužiteljke, koja ju je pozvala da dođe u Tužilaštvo.”* Nadalje, jedan od ispitanika navodi: *„Iz policijskog vozila su me uveli u neku kancelariju u kojoj sam čekao nekoliko sati bez lisica. Nijesam imao pojma šta se dešava... Onda su došli, stavili mi lisice i odveli ... Nijesu me odveli kod tužioca, nego su me odveli u “betonjerku”. Jedan od ispitanika, takođe izjavljuje: ...”smjestili su me u “betonjerku” bez toaleta. Morao sam da vršim nuždu u umivaoniku, ćelija je tokm noći poplavila, bilo je oko 30 cm vode po podu, a ja sam u ćeliji ostao oko 40 sati, u toj vodi. Tražio sam da me premjeste u drugu ćeliju, ali se to nije desilo. Narednog dana oko 22h sam priveden na saslušanje kod tužioca”.* Navodi iz usmenih intervjuja govore o povredi prava lica lišenih slobode nečovječnim i ponižavajućim postupanjima policije u službenim prostorijama, a posebno brine nedopustivo postupanje prema maloljetnom licu gdje se iz njegove izjave uočava cijeli niz propusta ili kršenja prava koja je trebalo primjeniti prilikom lišavanja slobode maloljetnog lica (član 30 ZUP-a). Takođe, MUP-a bi trebalo da prilagodi prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode i podzakonski akt koji uređuje ovu materiju u skladu sa standardima KSP-a, što je i bila preporuka koju je Zaštitnik više puta do sada dostavio Ministarstvu.¹⁵

Na pitanje: Ko je bilo službeno lice sa kojim je lice lišeno slobode razgovaralo nakon dovođenja u službene prostorije, većina ispitanika odgovorila je da su razgovarali sa inspektorom u civilu 79,08%; sa službenikom u uniformi 13,78%; 1,53% je prvo razgovaralo sa tužiocem; 5,61% se ne sjeća. Ako se izdvoje odgovori ispitanica, potvrđuje se procenat iz opšteg uzorka, 12 je odgovorilo da su razgovarale sa inspektorom u civilu, dvije sa službenim licem u uniformi, a tri se ne sjećaju sa kim su razgovarale (dvije od njih se terete za kd ubistvo). Ovaj dio pitanja odnosi se na regulaciju iz člana 28 ZUP-a: *“Policijske poslove čija priroda i uslovi obavljanja to zahtijevaju obavljaju policijski službenici u uniformi. Policijski službenik određene policijske poslove može obavljati u civilnom odijelu.”*

Odgovore na ovo pitanje, treba uzeti u obzir kod analize odgovora ispitanika na naredna dva pitanja, jer su u direktnoj vezi. Naime, 80% ispitanika je izjavilo da je razgovaralo sa inspektorima u civilu nakon dovođenja u službene prostorije, te se na njih i većinom odnose odgovori vezano za predstavljanje i postupanje policijskih službenika tokom saslušanja u službenim prostorijama.

Na pitanje: Da li se službenik predstavio, negativno je odgovorilo skoro dvije trećine ispitanika, odnosno 62,96%; službenik se predstavio, odgovorilo je 26,98%, a da se ne sjeća

¹⁵ Grupa autorki, Institut alternativa, Procjena integriteta policije u Crnoj Gori, 2016, strana 22.

izjavljuje čak 10,05% ispitanika. U izdvojenim odgovorima ispitanica još je veći procenat onih koje su odgovorile da se službenik nije predstavio 12; pet se ne sjeća; nije bilo niti jednoga odgovora da se službenik predstavio nakon njihovog lišenja slobode, iako se iz prethodnog odgovora vidi da je većina njih razgovarala sa inspektorom u civilu.

Legitimisanje i predstavljanje je regulisano članom 29 ZUP-a: *“Policijski službenik, kad obavlja policijske poslove u civilnom odijelu, dužan je da se, prije početka primjene policijskog ovlašćenja, predstavi pokazivanjem službene značke i službene legitimacije. Policijski službenik u uniformi je dužan da se, prije početka primjene policijskog ovlašćenja, predstavi pokazivanjem službene značke i službene legitimacije, na zahtjev lica prema kome se primjenjuje policijsko ovlašćenje. Izuzetno, policijski službenik se neće predstaviti na način iz st. 1 i 2 ovog člana ako okolnosti primjene policijskog ovlašćenja ukazuju na to da bi to moglo ugroziti postizanje njegovog cilja.”* Smatramo da ovaj propisani izuzetak ne bi trebalo koristiti u situaciji kada je lice lišeno slobode i dovedeno u CB/OB, posebno u tako visokom procentu slučajeva. Navedeno, ako se se zna iz odgovora na prethodno pitanje da je skoro 80% ispitanika razgovaralo sa inspektorima u civilu. Dakle, prilikom lišenja slobode, 50% ispitanika je izjavilo da predstavnici policije nijesu imali identifikacije na uniformama, a kada su privedeni u CB/OB 70% službenika (od njih 80% inspektora u civilu) takođe se nije predstavilo i time nije postupilo po citiranim odredbama ZUP-a.

Smatramo da odgovori na pitanja zašto predstavnici policije nemaju oznake na uniformama prilikom lišenja slobode i zašto se ne predstavljaju licima koje ispituju u CB/OB, treba tražiti u izbjegavanju odgovornosti za nekazonito postupanje, što se potvrđuje i odgovorima ispitanika na sledeće pitanje iz ove ankete. Zapravo, navedeni postupci nepoštovanja zakonskih obaveza prilikom lišenja slobode i saslušanja u službenim prostorijama od strane predstavnika policije (uniformisani i inspektori u civilu) navode na zaključak da takvo postupanje, onemogućava ili otežava procesuiranje i kažnjavanje u slučajevima fizičkog ili psihičkog zlostavljanja. Nezakonito postupanje policije prilikom lišenja slobode i prilikom saslušanja tih lica koja su dovedena u CB/OB već duže vremena su predmet kritika i preporuka za poboljšanje od strane međunarodnih organizacija¹⁶, domaćih institucija, nevladinog sektora i javnosti, te bi trebalo odmah preduzeti mjere da izostajanje “formalnosti” predstavljanja policijskih službenika u uniformi i civilu, prestane da bude način postupanja sa licima lišenim slobode.

Na pitanje o postupanju policijskih službenika tokom saslušanja u službenim prostorijama, ukupan procenat onih koji izjavljuju da su bili zlostavljani tokom saslušanja od strane policijskih službenika je 70,37% (vrijeđali i ponižavali su me 17,85 %; zastrašivali i prijetili su mi 20,54 %; šamarali su me 11,78 %; tukli su me pesnicom 10,44 %, na neki drugi način 5,05 %). Procenat onih koji izjavljuju da nijesu bili zlostavljani tokom saslušanja iznosi 28,96 %, dok 0,67 % izjavljuje da se ne sjeća. Ako izdvojimo odgovore ispitanica, najviše odgovora je bilo: “da, zastrašivali su me”- osam, a uz ovaj odgovor dale su još i tri odgovora: “da, vrijeđali su me” i jedan: “da, šamarali su me.” Po jedna ispitanica je odgovorila: “da, tukli su me pesnicom”; da, na drugi način-stavili su mi pištolj na vrat”; ne, sjećam se, dok su u šest slučajeva ispitanice odgovorile negativno. Iz odgovora ispitanica može se zaključiti da su i prema njima korišćeni isti

¹⁶ KSP; Zaštitnik; Savjet za građansku kontrolu; Institut alternative, druge NVO, i td.

načini fizičkog i verbalnog zlostavljanja, kao i prema muškim licima, te da je posebno bezobzirno postupano prema dvojici maloljetnika: jedan izjavljuje: "tukli su me palicom", a drugi da je bio: "vrijeđan/ponižavan; zastrašivan; šamaran; tučen pesnicom i nogama".

Iskazi ispitaninika koji govore da su 70% slučajeva bili zlostavljani tokom saslušanja od strane policijskih službenika su zabrinjavajući i ne govore u prilog očekivanog poboljšanja datog kroz prethodne preporuke KSM-a, Zaštitnika i drugih kontrolnih tijela. U prilog ovoj ocjeni idu i iskazi ispitanika koje su dali u usmenim intervjuima, koji obiluju brojnim primjerima nezakonitog postupanja predstavnika policije prema licima lišenim slobode tokom njihovog saslušanja u službenim prostorijama. Tako, jedan od maloljetnika izjavljuje: "U stanici nijesam htio da priznam krivično djelo, pa su počeli da me šamaraju. Prislonili su me uz zid i 4-5 inspektora me okružilo i šamarali su me i udarali nekim štitnikom. Rekli su mi da ću 24 sata dobijati batine ako ne priznam." Drugi ispitanik izjavljuje: "Svaki put kad bih dao negativan odgovor na njihovo pitanje šamarali su me, davili, prijetili da neće gledati porodicu ako ih slučajno prijavim nekome zbog povreda." Jedan od ispitanika izjavljuje: "Odveli su ga u policijsku stanicu i počeli da ga udaraju, njih 4-5 u civilu: Udarao me je jedan oniži sa bradom, u stomak, grudi, šamarao, u predjelima gdje ne ostaju tragovi". Navodi i verbalno zlostavljanje: „majmune, debilu, budalo i zastrašivanje zatvorom i kaznom koju će da dobije: "Odležaćeš 5 godina za ovo", takođe, u policijskoj stanici, su mu prijetili električnim napravama." Sledeći ispitanik izjavljuje: „Tražio sam, da nekom kažem o 4 zuba (povreda) niko me nije saslušao“.

Inače, postupanje policijskih službenika tokom saslušanja u službenim prostorijama, regulisano je ZKP-om, član 11: "Zabranjeno je prijetiti ili vršiti nasilje nad osumnjičenim, okrivljenim ili drugim licem koje učestvuje u postupku ...", član 100, stav 7: "Okrivljeni se saslušava uz puno uvažavanje njegove ličnosti." i dr.

Insistiranje na priznanju krivičnog djela: dvije trećine lica lišenih slobode izjavili su da su policijski službenici insistirali da priznaju krivično djelo tj. 66,6%, dok 31,2% izjavljuju da to nije bio slučaj. Slična situacija je i ako se izdvoje odgovori ispitanica, 10 ispitanica je odgovorilo da su policijski službenici insistirali da priznaju krivično djelo koje im se stavlja na teret, a sedam njih izjavljuje da nije bilo insistiranja na priznanju krivičnoga djela. Iz usmenih intervjuja se dodatno mogu sagledati nezakonite radnje i aktivnosti na koje ukazuje dvije trećine ispitanika: "Udarali su me pesnicama pošto sam odbijao da priznam. Prekinuli su kada sam u jednom trenutku oteo pištolj policajcu i prislonio ga sebi na glavu i rekao da žu se ubiti i da će onda oni morati da objašnjavaju novinarima kako je lice ubijeno u stanici policije. Sledeći ispitanik izjavljuje: "...govorili su da moram da priznam djelo inače će da me vode na jezero i svašta će tamo da mi rade. Kad sam došao u tužilaštvo, inspektori u civilu su nastavili sa prijetnjama. Svaki put kad bih dao negativan odgovor na njihovo pitanje šamarali su me, davili, prijetili da neće gledati porodicu ako ih slučajno prijavim nekome zbog povreda. Tjerali su me da naučim odgovore na pitanja koja će mi tužilac kasnije postaviti ... željeli su da mi iznude priznanje. Odbijao sam, a oni su nastavljali da me šamaraju. Skidali su mi gaće i palicom mahali."

Naprijed navedeni podatak, da je dvije trećine ispitanika izjavilo da su policijski službenici insistirali na priznanju krivičnoga djela i iskazi iz usmenih intervjua, ukazuju da se zakonske obaveze vezano za zabranu primjene nasilja i iznuđivanje priznanja, kao i odgovarajuće ocjene i preporuke koje je dao KSM, ne poštuju, bez obzira što dokazi o priznanju koji se nezakonito dobiju ne mogu biti vrednovani tokom eventualnog krivičnog postupka. Naime, postupanje policijskih službenika tokom saslušanja u službenim prostorijama, zasniva se na međunarodnim standardima i regulisano je ZKP-om, član 11: *“Zabranjeno je prijetiti ili vršiti nasilje nad osumnjičenim, okrivljenim ili drugim licem koje učestvuje u postupku, kao i iznuđivanje priznanja ili druge izjave od tih lica”*, član 100, stav 7: *“Okrivljeni se saslušava uz puno uvažavanje njegove ličnosti; stav 8: Prema okrivljenom ne smiju se upotrijebiti sila, prijetnja, obmana, iznuda, iznurivanje ili druga sredstva iz člana 154 stav 5 ovog zakonika, da bi se došlo do njegove izjave, priznanja ili činjenja koje bi se protiv njega moglo upotrijebiti kao dokaz.”* Član 101, st. 1 i 2: *“U saslušanju se ne smije polaziti od pretpostavke da je okrivljeni priznao nešto što nije priznao, niti se smiju postavljati pitanja u kojima je već sadržano kako na njih treba odgovarati. Ako se docniji iskazi okrivljenog razlikuju od ranijih, a naročito ako okrivljeni opozove svoje priznanje, sud će ga pozvati da iznese razloge zašto je dao različite iskaze, odnosno zašto je opozvao priznanje.”*

Zabrana iznuđivanja priznanja od strane policije, zbog značaja zaštite prava lišenih slobode, pored zakonodavnog regulisanja predmet je i odgovarajućeg dokumenta OEBS-a, koji precizira: *“Dobijanje priznanja ili bilo kakve druge izjave korišćenjem sile, torture ili pod prijetnjom korišćenja istih, ili korišćenjem droge, mora biti zabranjeno i kažnjivo”*.¹⁷ Prepoznajući važnost zabrane iznuđivanja priznanja i drugih izjava tokom postupka, zbog prava lica lišenih slobode ali i uspjeha vođenja samoga postupka, Savjet Evrope je 2018. g. objavio Vodič o istražnim razgovorima:¹⁸ *“Iako se svrha svake kategorije razgovora može donekle razlikovati, svi intervjui imaju isti ključni cilj prikupljanje tačnih, pouzdanih i sveobuhvatnih informacija, koje će pomoći privođenju pravog počinioca pravdi. ... Ostala razmatranja koja bi istražitelju trebala biti na umu, tokom razgovora, su posebni, dodatni koraci i zaštitna sredstva koja moraju biti preduzeti kada se radi o pripadnicima ranjivih grupa i maloletnicima.”*

UN-e takođe, razvijaju međunarodne smjernice o istraživačkom intervjuu i povezanim zaštitnim mjerama sa brojnim međunarodnim tijelima: *“Ove smjernice imaju za cilj da smanje rizik od maltretiranja i prisile, sa kojima se lica suočavaju tokom ispitivanja od strane policije i tokom prvih sati pritvora. Predviđene smjernice treba da pruže praktične upute za sprovođenje efikasnih, etičkih i ne-prisilnih razgovora. Istovremeno će promovisati efikasnu primenu zakonskih i proceduralnih zaštitnih mjera, povezanih sa ispitivanjem.”*¹⁹

¹⁷ Vodič za demokratski rad policije, Viši policijski savjetnik Generealnog sekretara OEBS-a.

¹⁸ https://www.coe.int/en/web/criminal-law-coop/newsroom/-/asset_publisher/lf1Iqv64qGrg/content/a-new-publication-a-brief-introduction-to-investigative-interviewing-a-practitioner-s-guide-is-made-available-to-law-enforcement-officers?_101_INSTANCE_lf1Iqv64qGrg_viewMode=view

¹⁹ <https://www.apt.ch/en/universal-protocol-on-non-coercive-interviews/>, donošenje smjernica planirano 2020. g.

Iz poslednjeg Izvještaja KSM, izdvajamo dio ocjene stanja koji se odnosi na insistiranje priznanja lica lišenih slobode: *“Većina navoda odnosila se na zlostavljanje počinjeno u vrijeme ispitivanja od strane policije u cilju iznuđivanja priznanja ili pribavljanja informacija. Navodno fizičko zlostavljanje sastojalo se od šamara, udaraca pesnicom, udaraca nogom i palicom (uključujući i udarce u glavu), udaraca nestandardnim predmetima, udaranja u zid glavom pritvorenika i upotrebe ručnih uređaja za električno pražnjenje za izazivanje elektrošokova, kao i verbalnog zlostavljanja. Cilj zlostavljanja je očigledno namjera u nekim slučajevima da se osumnjičeni prisilile da priznaju određena krivična djela u predistražnoj fazi krivičnog postupka.”*²⁰ Ovom prilikom je takođe naglašena potreba za obukom o: *“naprednim metodama istrage krivičnih djela.”*

Ako se navedeni načini fizičkog i verbalnog zlostavljanja uporede sa izjavama ispitanika iz usmenih intervju, može se uočiti veliki stepen sličnosti u postupanju policijskih službenika tokom 2017 i krajem 2019. g. Naime, u Godišnjem izvještaju za 2019. g.²¹ NPM je prilikom obilazaka OB i CB dao brojne preporuke koje se tiču eliminacije maltretiranja i prisile sa kojima se lišeni slobode suočavaju tokom ispitivanja od strane policije, koje bi se mogle u potpunosti ponoviti, s obzirom na izjave ispitanike iz ove ankete koju je upravo NPM sproveo. Dakle, trebalo bi po svim zakonskim obavezama i do sada dobijenim preporukama odustati od dosadašnje prakse da se prisilom dolazi do priznanja, već da se polazeći od pretpostavke nevinosti i zakonitim postupkom dolaska do istine, poštuju prava lica lišenih slobode, čime se doprinosi efikasnosti krivičnog postupka, jača povjerenje u institucije i promovise vrhunski princip zakonitosti.

Na pitanje: Kako su službenici policije tokom vašeg boravka u policijskom pritvoru postupali sa vama, 12,17% ispitanika izjavilo da su policijski službenici zaduženi za pritvor u centrima i odjeljenjima bezbjednosti postupali veoma dobro sa njima; 36,51% je izjavilo da su sa njima postupali dobro, ukupno 48,68%. Procenat onih koji saopštavaju da je postupanje prema njima bilo veoma loše je: 22,22% ili loše 20,63%, ukupno 42,85 %. Ispitanika koji izjavljuju da nijesu sigurni bilo je 5,29%, a njih 3,17% se ne sjeća.

Dakle, ako se zbroje odgovori ispitanika: veoma loše, loše, nijesam siguran, ne sjećam se, ukupno 52% ispitanika izjavljuju da su prema njima u policijskom pritvoru loše postupali. Kad se izdvoje odgovori ispitanica, dvije su odgovorile da su policijski službenici postupali veoma dobro sa njima, četiri dobro, ukupno šest ili oko jedne trećine; šest je odgovorilo da su sa njima postupali veoma loše, a dvije ispitanice su odgovorile da se loše sa njima postupalo, ukupno osam ili oko polovine ispitanica; njih tri su izjavile da se ne sjećaju.

²⁰ Izvještaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajuće postupanja ili kažnjavanja (KSM), 9 - 16. oktobra 2017. g. objavljen februara 2019. g. CPT/Inf (2019) str. 11; 25 i dr.

²¹ <http://www.ombudsman.co.me/docs/488-15.pdf>, str. 19-22.

Iz usmenih intervjuja izdvajamo nekoliko izjava koje se odnose na nezakonito postupanje policijskih službenika zaduženih za pritvorske prostorije, većinom u CB Podgorica: *“Dva dana dok je bio u pritvoru loše je tretiran i kako kaže jeo je samo suve sendviče”*; *“Advokata mi nijesu dali da pozovem, rekli su mi da na to pravo nemam. Doktora sam zahtijevao jer su me udarali po genitalijama, ali nijesu ga pozvali”*; *“Prvi put je saslušan tek kod tužioca, nije dobio pravo na telefonski poziv, nijesu mu dopustili. Kod tužioca mu je ukazano na pravo na advokata.”*

Na komentare za odgovore ispitanika na ovo pitanje, mogu se u potpunosti primjeniti prethodni komentari o potrebi poštovanja zakonske regulative i do sada dobijenih preporuka od strane međunarodnih organizacija, Zaštitnika, Savjeta za građansku kontrolu, nevladinog sektora i dr.

Na pitanje: Da li Vas je policija informisala o mogućnosti i načinu podnošenja žalbe na postupanje službenika i tretman koji ste dobili, 82% ispitanika izjavljuje da nijesu informisani o mogućnosti podnošenja žalbe, a samo njih 18% izjavljuje da su bili informisani o navedenom pravu. Iz odgovora 17 ispitanica vidi se da niti jedna od njih nije bila informisana o mogućnosti podnošenja predstavke, a isto se odnosi i na dva maloljetna lica.

Kao direktna posledica izostanka informisanja lica lišenih slobode o mogućnosti i načinu podnošenja predstavke, ogleda se u veoma rijetkim slučajevima podnošenja žalbe od strane lica lišenih slobode. Podnijete žalbe uglavnom dolaze od članova njihovih porodica ili branilaca. Sa tim u vezi, licima lišenim slobode bi trebalo ukazati na dostupne mehanizme zaštite u slučaju povrede nekih njihovih prava. O značaju ovoga prava, govori i detaljna regulacija u ZUP-a. Dakle, shodno članu 16 lica lišena slobode imaju pravo da podnesu UP pritužbu na rad policijskog službenika kada smatraju da je isti u vršenju policijskih poslova povrijedio neko njihovo pravo ili nanio štetu; u koliko podnosilac pritužbe ne dobije odgovor u roku od 30 dana ili nije zadovoljan odgovorom, može se obratiti MUP-a. U Glavi VIII u čl. 110-120 ZUP-a, propisano je da se kontrola rada Policije obezbjeđuje parlamentarnom, građanskom (Savjet za građansku kontrolu) i unutrašnjom kontrolom, koja može biti i na osnovu preporuka Zaštitnika.

Iz gore navedenoga se može zaključiti da je pravo podnošenja pritužbe svakog fizičkog i pravnog lica na rad policijskog službenika, kada smatraju da je policijski službenik u vršenju policijskih poslova povrijedio neko njihovo pravo ili im nanio štetu, propisano zakonom, kao i subjekti kojima se može podnosilac obratiti, procedura podnošenja predstavke i dr. Međutim, nedostatak informisanja o ovome pravu direktno utiče da se ono u praksi vrlo rijetko primjenjuje, što doprinosi smanjenoj mogućnosti kontrole rada policijskih službenika i manjem broju kontrolnih, disciplinskih i sudskih postupaka, odnosno utvrđivanju odgovornosti za nezakonito postupanje tokom lišenja slobode.

Da li ste se nekome žalili na postupanje policije, najveći procenat 67,13% ispitanika izjavljuje da se nijesu žalili na postupanje policije, iako je na prethodno pitanje 42,85% odgovorilo da je postupanje prema njima bilo veoma loše ili loše. Ispitanici koji su se žalili na postupanje policije, izjavljuju da su se žalili: advokatu- 14,35%, a zatim tužiocu i sudiji po 4,63 %, porodici- 4,17%.

Prema dobijenim podacima lica lišena slobode najmanje su se žalila: ljekatu i Zaštitniku, po 1,85%, a unutrašnja kontrola policije je na posljednjem mjestu sa 1,39%. Iz odgovora 17 ispitanica vidi se da su se tri žalile, i to jedna: advokatu i sudiji, napominje da ništa nijesu

preduzeli; druga: advokatu i porodici, a treća: sudiji i porodici. Smatramo da odgovori na prethodno pitanje, tj. izostanak informacija o mogućnosti podnošenja predstavke (82% ispitanika nije bilo informisano o mogućnosti podnošenja žalbe) utiče na podatak da se manje od jedne trećine ispitanika obratilo pritužbom na postupanje policije, a u najnižem procentu unutrašnjoj kontroli policije, što govori o nepovjerenju u postupanje policije uopšte ili objektivno postupanje unutrašnje kontrole policije. Da bi se mogla dati realnija ocjena o ovom pitanju, smatramo da bi podatke iz odgovora ispitanika trebalo uporediti sa brojem pritužbi koje je policija dobila u ovom periodu i kakav je ishod tih postupaka. Takođe bi bilo interesantno istražiti, postupanje advokata, tužilaca i sudija po ovakvim žalbama, gdje profesionalna reakcija, ne bi trebalo ni u kom slučaju da izostane. Na navedeno posebno upućuju detalji nekih izjava ispitanika iz usmenih intervjuja: *“Kad sam došao u tužilaštvo, inspektori u civili su nastavili sa prijateljima”*; *Pravo na advokata mu nisu predložili, “Tražio sam advokata, al su mi rekli da ne može. Posle tri dana je vidio advokata, kod tužioca;”* *”... prvi put saslušan tek kod tužioca, nije dobio pravo na telefonski poziv, nisu mu dopustili. Kod tužioca mu je ukazano na pravo na advokata”*; *“Advokata mi nijesu dali da pozovem, rekli su mi da na to pravo nemam. Doktora sam zahtijevao, jer su me udarali po genitalijama, ali nijesu ga pozvali”*.

Posebno zabrinjava izuzetno niski procenat pritužbi koje su upućene unutrašnjoj kontroli policije, a ni jedna Savjetu za građansku kontrolu policije, nevladinom sektoru.

II. ANKETA O PRIMJENI ZAŠTITNIH MJERA PREMA LICIMA LIŠENIM SLOBODE U POLICIJSKOM PRITVORU

Ova Anketa sačinjena je i sprovedena, na isti način i pod istim uslovima kao i prethodna Anketa (vidi stranu 5 ovoga teksta), komplementarna je sa prethodnom i ima za cilj da ispitanici iznesu svoja iskustva tokom prvih sati policijskog pritvora. Anketu od 20 pitanja ispunilo je 146 ispitanika, a pitanja su podijeljena u pet segmenta: Osnovni podaci. A. Obavještenje o pravima; B. Pravo na obavještenje porodice ili trećeg lica; C. Pravo na branioca, kao i D. Pregled ljekara. Pored izjava iz navedene Ankete, 27 lica od ukupnog broja anketiranih su i u usmenim intervjuima (svi muškog pola) iskazali zapažanja tokom boravka u policijskom pritvoru.

Osnovni podaci o ispitanicima

Na prvo pitanje: Iz kojeg Centra ili OB ste dovedeni u Istražni zatvor, najveći broj ispitanika je odgovorio- CB Podgorica, 44,5%, zatim CB Nikšić 11,6%, ukupno 56%, a najmanje iz OB Danilovgrad, Tuzi, Mojkovac i Plav, svi po 0,7%, što znači da se više od polovine iznesenih stavova odnose na CB Podgorica i CB Nikšić.

Sledeće pitanje odnosilo se na vrstu krivičnog djela koje je pritvorenima stavljeno na teret: u najvećem broju slučajeva terete se za krivična djela: krađe, 26%, nasilja 18,5%, ubistva 16,4% , droge 14,4%, oružja i kriminalnog udruživanja preko 6%, silovanje 4,1% ... a najmanje

nepoštovanje NKT mjera 1,4%, pomaganje učiniocu kd 0,7%, itd. Dakle, preovladavaju u kontinuitetu imovinski delikti i krivična djela sa najvišim i visokim stepenom društvene opasnosti. Od ukupnog broja ispitanika, bilo je jedno maloljetno lice kome je stavljeno na teret krivično djelo teška krađa. Od osam ženskih lica koja su učestvovala u anketi, izuzetno je visok broj onih kojima se stavljaju na teret najteža krivična djela, tri teška ubistava; po jedno kd: nelegalno držanje oružja, stvaranje krim. org, oružano razbojništvo, droga, krađa.

Pitanje vezano za životno doba pritvorenih lica, podjeljeno je u sedam kategorija, od kojih se prva odnosi na maloljetna lica, a poslednja na lica starosti preko 60 godina. Upravo su ove dvije kategorije najmanje zastupljene u ukupnom broju ispitanika- jedno maloljetno lice, 0,7% i preko 60 godina starosti 42,7%. Najveći procenat ispitanika 36,3% čine pritvoreni od 30 do 39 godina, a 29,5% pritvoreni od 22 do 29 godina starosti, tako da ove dvije skupine čine ukupno dvije trećine ispitanika ili 65,5%. Najčešći procenat starosne dobi među ženskom populacijom je: tri od 40-49g; dvije od 30-39; ispitanice kojima se stavlja na teret stvaranje kriminalne organizacije i oružano razbojništvo su najmlađe od 18-29 starosti. Najstarije životne dobi je jedna ispitanica kojoj se stavlja na teret teško ubistvo, 50-59 godina.

Sledeće pitanje odnosi se na pol ispitanika: od 146 ispitanika- 94,5% muškaraca i 5,5% žena.

Na pitanje, Da li ste ranije bili u policijskom pritvoru, dvije trećine ispitanika ili 66,4% su se izjasnili potvrdno. Od ispitanika 27 koji su uradili usmeni intervju, 16 su se izjasnili da su povratnici, a pet njih da su višestruki povratnici. Isti visoki procenat je zabilježen kod ispitanika iz Ankete koja je rađena 2019 g, što sve nameće pitanje sprovođenja prevencije i odvraćajućeg i djelotvornog sankcionisanja.

Iz odgovora ispitanika na prvu grupu pitanja, možemo navesti da ih je najveći broj 44,5% iz CB Podgorica, te da se većini ispitanika stavljaju na teret imovinska 26% ili krivična djela sa najvišim i visokim stepenom društvene opasnosti. Radi se većinom o licima muškog pola (uključujući jedno maloljetno lice, 15 g), srednje i mlađe životne dobi, a dvije trećine ispitanika je prethodno bilo u policijskom pritvoru. U odgovorima ispitanica prepoznaju se najteža i teška krivična djela, sa karakteristikama nasilja, i njihovo mlađe do srednje životno doba.

a) Obavještnje o pravima

U okviru ovog segmenta ankete, na prvo pitanje je: Da li ste upoznati sa svojim pravima odmah po dolasku u policijsku stanicu i da li vam je uručen Informativni list, ukupno 49,3% ispitanika tvrdi da nijesu bili obaviješteni o svojim pravima, 12,3% obaviješteno je samo usmeno, 9,6% izjasnilo se da su informisani i usmeno i pismeno odmah, 8,9% nešto kasnije. Jedan od ispitanika iz usmenog intervjuja, strani državljanin izjavio je: *“Tražio sam da mi se omogući advokat i prevodilac, ali mi nijesu dozvolili.... Napisali su sami izjavu, koju su mi dali da potpišem. Nijesu me ispitivali i otkucali su izjavu na crnogorskom, nijesam znao šta u njoj piše. Natjerali su me da je potpišem, ne znam šta sam potpisao.”* (Intervju br. 14). U svojoj preporuci br 28, str 21 Izvještaja KSM konstatovao ovu vrstu nepravilnosti i: *...”preporučio da se preduzmu djelotvorni*

koraci kao bi se osiguralo da pritvoreni strani državljani koji ne razumiju crnogorski jezik odmah dobiju usluge tumača i da se od njih ne traži da potpišu bilo kakve izjave ili dokumente bez takve pomoći ... pisane informacije o pravima pritvorenih lica treba da postoje na stranim jezicima... i da u praksi budu ponuđene.”

Ovo i naredno pitanje generalno se odnosi na obavezu policije da upozna lice lišeno slobode o pravima odmah po dolasku u policijsku stanicu (pravo na obavještenje porodice; pravo pristupa advokatu; pravo pristupa ljekaru). Navedena prava zbog izuzetnog značaja za zaštitu lica lišenih slobode, predmet su zaštite i sadržaj brojnih međunarodnih dokumenata, EKLJP, član 5, stav 2, ZKP (čl 5 st 1, čl 180), ZUP-e i podzakonskih akata, zbog čega je KSM, posebnu pažnju u svom Izvještaju²² posvetio zapažanjima i preporukama za unaprijeđenje nađenog stanja 2017. g. *“...poziva crnogorske organe vlasti da preduzmu korake kako bi bez odlaganja osigurali da su sva lica koje je policija zadržala u pritvoru u potpunosti informisani o svojim pravima obezbjeđivanjem jasnih usmenih informacija na samom početku lišenja slobode ... kao i sistematskim obezbjeđivanjem gore navedenih informativnih brošura.”* Naime, iz odgovora ispitanika, koje su dali dvije godine kasnije, proizilazi da polovina nije bila obaviještena o njihovim pravima, a samo 9,6% su bili usmeno i pismeno odmah obaviješteni o pravima. Odgovori na naredno pitanje: Ukoliko vam je uručen, da li ste potpisali informativni list, potvrđuju da se preporuka KSM-a i Zaštitnika i dalje u značajnoj mjeri ne poštuje, s obzirom na to da više od dvije trećine ispitanika 68,5% tvrdi da im nije bio uručen informativni list, 20% potpisalo je isti nakon što im je uručen, 5,5% odbilo je da potpiše.

Na pitanje koliko dugo ste zadržani/a u policijskom pritvoru (stanici), oko 40% ispitanika navelo je da su bili zadržani duže od 48h, a manje od 72h, dok je oko 25% njih zadržano 72h i duže. Približno isti procenat se izjasnio da je bio zadržan kraće od 24h 17,1%; više od 24, a manje od 72h- 17,8%. Naime, članom 264 ZKP-a- Lišenje slobode od strane policije, pored ostalog, određeno je vrijeme zadržavanja, stavom 3: *“U slučaju da lice lišeno slobode ne bude sprovedeno državnom tužiocu u roku od 24 časa od časa lišenja slobode, policija je dužna da to lice pusti na slobodu odmah.”*²³ Iz navedenih odgovora zaključuje se da je 17% bilo zadržano kraće od 24h, a u svim ostalim odgovorima se uočava duže zadržavanje u policijskom pritvoru od zakonom određenog, a u 25% slučajeva čak duže i od 72h koliko je članom 267 st 1 moguće zadržavanje osumnjičenoga od strane državnog tužioca. Odgovori iz usmenih intervjua ukazuju na duže vrijeme zadržavanja od zakonom propisanog: *“Odmah su me sproveli u betonjerku, proveo sam tamo dva dana i dvije noći, davali su mi jedan obrok dnevno.”*(Intervju br.12); *“Sam sam se predao i bio sam zadržan od utorka do subote u stanici.”*(Intervju br. 21).

b) Pravo pritvorenog na obavještenje porodice ili trećeg lica

Na pitanje: Da li je u policijskom pritvoru ponuđen besplatan telefonski poziv i mogućnost da obavijestite porodicu ili treću osobu o pritvaranju, više od polovine ispitanika 55,5% navelo je da im nije ponuđeno da obave telefonski poziv, dok je oko 17% poziv obavilo odmah, 13% nakon

²² Izvještaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori EK za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (KSM), oktobra 2017. g. objavljen februara 2019. g. CPT/Inf (2019) str. 19-22.

²³ Isto, strana 21.

nekoliko sati, a 10% obavilo je poziv na sopstveno insistiranje. Odgovori na naredno pitanje: Na koji način je obaviještena porodica ili treće lice, potvrđuju da se ustavna garancija, član 29, st 4, zakonska obaveza i preporuka KSM i dalje u značajnoj mjeri ne poštuju, s obzirom na to da je dvije trećine ili 65% ispitanika navelo da nije obavijestilo nikog o svom pritvaranju, a oni koji su obavijestili uglavnom su to učinili sami, tako što su pozvali svojim ili telefonom koji im je ponuđen u policijskoj stanici.

Navedeni podaci ukazuju na značajno ne sprovođenje jednog od “tri prava“ lica koja su lišena slobode od strane policije, što potvrđuje da je i dalje aktuelna preporuka: “*KSM preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se svim pritvorenim licima pruži mogućnost da obavijeste osobu po njihovom izboru o svom pritvoru od samog početka njihovog lišenja slobode.*”

c) Pravo na branioca

Pravo na branioca je garantovano Ustavom, član 29, stav 5, ZKP, član 261, st 2-5. Na pitanje, Da li Vas je policija informisala o pravu na branioca/advokata, više od dvije trećine ispitanika, 68% izjavilo je da nije bilo informisano o pravu na branioca, dok je 23,3% bilo informisano odmah po dolasku, a 7,5% je bilo informisano o ovom pravu kasnije. U odgovorima na naredno pitanje: Da li je ste odmah po lišenju slobode imali razgovor sa advokatom, skoro 90% ispitanika izjavljuje da nije imalo razgovor sa advokatom, odmah po lišenju slobode, 5,5% je imalo razgovor sa advokatom nakon par sati, a samo 2,7% odmah po lišenju slobode.

Na pitanje: Gdje ste se prvi put konsultovali sa advokatom? ponuđeni su odgovori: tokom policijskog pritvora; u tužilaštvu, prije ulaska; u sudu; ne, nijesam imo/la konsultaciju sa advokatom. Ispitanici iznose da su imali priliku da razgovor sa advokatom obave u posebnoj prostoriji i povjerljivo u samo 24,7% slučajeva, u 42,5% slučajeva razgovor su obavljali na hodniku u tužilaštvu ili sudu, dok u 28,8% slučajeva nijesu imali priliku da obave povjerljiv razgovor, a u 9,6% slučajeva nijesu uopšte imali konsultaciju sa advokatom.

Odgovori na sva tri pitanja vezana za pravo na branioca po svim elementima (informacija o pravu na branioca, blagovremenost i mjesto razgovora sa braniocem) govore o kršenju prava lišenih slobode kada je riječ o njihovom pravu na branioca, te da se ovo pravo ne shvata zaštitnom mjerom protiv zlostavljanja navedenih lica, već kao prepreka za dobijanje priznanja od lica lišenog slobode. O tome posebno govori i podatak da je od 27 ispitanika koji su dali usmeni intervju, 22 izjavilo da su tražili advokata, ali da im nije omogućen susret sa advokatom ili je to učinjeno tek prije saslušanja u sudu. Većina navoda govori o odbijanju da se obezbijedi branilac, čak i u prisustvu državnog tužioca: “*Advokata sam tek vidio u tužilaštvu.*” (Intervju br 2. maloljetno lice); “*Prvi put sam u tužilaštvu razgovarao sa advokatom po službenoj dužnosti. Razgovarali smo u hodniku, nijesmo mogli nasamo pošto su pored nas stajala dva uniformisana lica i jedan u civilu, koji je držao telefon u ruci. Strah me bilo da možda snima razgovor koji vodim sa advokatom.*” (Intervju br. 12); “*Advokata sam prvi put vidio poslije date izjave tužiocu, a policajci su mi priprijetili, kad su me vodili kod tužioca, da ne smijem da mu pominjem batine.*” (Intervju br 15); “*Odbijali su da mi dozvole razgovor sa advokatom, ne samo u stanici nego i u tužilaštvu ni tužilac ne dozvoljava advokata. Prvi razgovor sa advokatom sam imao ovdje u Istražnom zatvoru.*” (Intervju br. 24). Zbog svega navedenoga,

smatramo da preporuka data 2017. g nije ispunjena: *“KSM poziva crnogorske organe vlasti da osiguraju da sva lica koja policija pritvori budu informisana o svom pravu na pristup braniocu, kao i da im se omogući da ostvare to pravo od početka lišenja slobode od strane policije. Posebno je značajno da se branilac u ranoj fazi postupka sastane sa pritvorenim licem i da je prisutan tokom ispitivanja, kao što je predviđeno u ZKP. “*

d) Pravo pristupa ljekaru

Pravo pristupa ljekaru je omogućeno licima lišenim slobode na osnovu člana 268, st 6 ZKP-a: *“Odluku o određivanju doktora medicine koji će obaviti pregled i zapisnik o njegovom saslušanju državni tužilac će priložiti spisima krivičnog predmeta”*; čl 25 ZUP-a- Omogućavanje medicinske pomoći: *“Policijski službenik će, prilikom primjene policijskih ovlašćenja, na zahtjev lica prema kome se ovlašćenje primjenjuje, omogućiti pružanje medicinske pomoći tom licu od strane zdravstvene ustanove.”* Međutim u odgovorima na pitanje: Da li su Vam službenici policije ukazali na mogućnosti ljekarskog pregleda i pomoći, ukoliko se ukaže potreba, 71,2% ispitanika izjavljuje da nije bilo informisano o pravu na ljekarski pregled od strane policijskih službenika. Odmah je o pravu na ljekarski pregled bilo informisano 17,8% ispitanika, 7,5% je bilo kasnije informisano, a 3,4% se ne sjeća. Iz odgovora na pitanje: Da li su Vam službenici policije ukazali da imate parvo da sami odaberete doktora, ispitanici su u još većem broju 85,6% izjavili da nijesu bili obaviješteni da imaju pravo da sami odaberu ljekara; samo je 10,3% ispitanika potvrdno odgovorilo, a 4,1% se ne sjeća.

S obzirom na to da iz prethodnih odgovora proizilazi da je o pravu na ljekarski pregled bilo informisano oko 25% ispitanika, njihovi odgovori na pitanje: Ako ste tražili pregled kod doktora, da li Vam je isti omogućen, govore da više od polovine ispitanika 54,1% koji su bili upoznati sa pravom, nije tražilo pregled, a od 45,9% ispitanika koji su tražili pregled ljekara, 16,4% njih je navelo da im isti nije omogućen. Od 27 ispitanika na usmenom intervjuu, pet izjavljuju da su na terapiji zbog bolesti zavisnosti, ali da im nije dozvoljen pristup ljekaru ili terapiji, ili je to učinjeno poslije duže vremena: Intervjui br. 3,4,5,13,22- *“Držali su me tri dana bez terapije u stanici, molio sam ih da mi je daju. Primam Buprenorfin, bio sam u krizi, nijesu htjeli ni da čuju za to. Policajac mi je dao jedan Buprenorfin pred ulazak kod tužioca.”* Pored navedenih pet ispitanika, još osam ispitanika u usmenom intervjuu izjavljuje da je imalo potrebu za ljekarskom pomoći, većinom poslije fizičkih povreda koje su dobili od pripadnika policije prilikom saslušanja: Intervjui br. 10, 14, 17, 19, 20, 21, 24, 27-*“... udaraju i lome mi nos. Vode me u stanicu, tamo mi ne dozvoljavaju poziv, a tek sam se u tužilaštvu sreo sa advokatom. Kada sam se žalio da ne mogu ni da jedem ni da spavam od bolova, tek su me nakon dva dana povelu u hitnu, gdje su mi dali neki lijek protiv bolova.”*

Na pitanje: Koji Vas je doktor pregledao i jeste li ga sami odabrali, odgovarali su samo oni ispitanici koji su imali ljekarski pregled tokom boravka u policijskom pritvoru: samo 1,4% je izjavilo da ih je pregledao doktor kojega su sami tražili; 17,1% doktor iz Hitne pomoći, a 11%, doktor iz Hitne pomoći, jer drugog nijesu ni tražili. Na pitanje, Koliko ste dugo čekali na pregled ljekara, 14,4% ispitanika je odgovorilo da im je odmah omogućen, pregled, u roku od pola sata, a 15,1% da je čekalo više sati na pregled ljekara. U pogledu prava na dostupnost ljekara licima koji su lišeni slobode, KSM je u Izvještaju iz 2017. g. ustanovio povezanost fizičkog zlostavljanja od strane policije sa uskraćivanjem ili odlaganjem omogućavanja ljekarske pomoći licima lišenim slobode, pa je reagovao preporukom broj 26 kojom: *“... poziva crnogorske organe vlasti da se*

osobama lišenim slobode od strane policije izričito garantuje pravo na pristup lekaru od samog početka njihovog lišavanja slobode ... trebalo bi učiniti jasnim da će zahtjev pritvorenog lica da posjeti lekara uvijek biti odobre; ni policijski službenici niti bilo koji drugi organ ne mogu da filtriraju takve zahtjeve.” Ova preporuka KSM je i dalje aktuelna, o čemu govore odgovori ispitanika u usmenim intervjuima i Ankete iz 2020. g

Poslednje pitanje: Kako biste procijenili ukazanu zdravstvenu njegu u prvih nekoliko sati policijskog pritvora? Od ukupnog broja pregledanih ispitanika, 19.1% je ukazanu zdravstvenu njegu ocijenilo kao dobru ili veoma dobru, dok je 8,2% njih dalo ocjenu loše ili veoma loše, a 2,1% se ne sjeća.

III. UPIT I ODGOVORI NPM-U O PRIJAVI EVENTUALNOG ZLOSTAVLJANJA U PRVIM ČASOVIMA POLICIJSKOG PRITVORA

Kao što je navedeno NPM od kraja 2019. g. sprovodi projekat koji se sastoji od dva istraživanja o postupanju policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru, kao i istraživanje o primjeni zaštitnih mjera u policijskom pritvoru. Za potrebe oba istraživanja sačinjene su ankete koje su pismeno popunjavala lica lišena slobode, a dio njih je svoje stavove i mišljenja iznio i u usmenim intervjuima. Da bi dobio kompletniju sliku vezano za poštovanje ljudskih prava tokom trajanja lišenja slobode, odnosno u kojoj mjeri postoji eventualno nezakonito postupanje policijskih službenika prilikom vršenja poslova lišenja slobode i u svrhu unaprjeđenja sadašnjeg stanja, NPM se obratio: Vrhovnom državnom tužilaštvu, Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije, Advokatskoj komori, UIKS-u, civilnom sektoru jula 2020.g. tražeći odgovore o eventualnim slučajevima zlostavljanja prilikom trajanja policijskog pritvora, procesuiranju i ishodima postupaka.

Vrhovno državno tužilaštvo odgovorilo je dopisom u kojem ističe da je zatražilo odgovor od svih tužilaštava (16), te da je dobilo odgovor da su u periodu 2019 i prvih sedam mjeseci 2020. g. zasnovani predmeti u tri tužilaštva. U Specijalnom državnom tužilaštvu, tokom 2020. g. u dva predmeta, protiv više lica zbog krivičnog djela stvaranja kriminalne organizacije, dva osumnjičena su prilikom prvog saslušanja kod specijalnog državnog tužioca prijavila zlostavljanje, povodom čega su preduzete radnje pregleda osumnjičenih lica, angažovanje sudskog vještaka medicinske struke, te prikupljanje podataka i informacija od nadležnih policijskih organa.

Nadalje, u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici u periodu 2019 i 2020. g. formirana su tri predmeta protiv 12 lica po prijavama advokata zbog krivičnog djela zlostavljanje, protiv dva lica podneseni su optužni predlozi; protiv četiri lica donesena su rješenja o odbacivanju krivičnih prijava; predmeti protiv šest lica nalaze se u fazi izviđaja. U Osnovnom državnom tužilaštvu u Kotoru tokom 2019. g. formiran je jedan predmet, po prijavi advokata, protiv jednog službenog lica zbog krivičnog djela zlostavljanje, navodno izvršenog prilikom privođenja oštećenoga u stanicu policije. Krivična prijava je odbačena. U ostalih 13 državnih tužilaštava za navedeni period nije bilo prijavljenih slučajeva zlostavljanja lica lišenih slobode u prvim časovima policijskog zadržavanja.

Dakle, u navedenom periodu, ukupno u radu kod tri državna tužilaštva formirano je šest predmeta, svi zbog krivičnog djela zlostavljanje 166a KZ Crne Gore, protiv 15 lica. Protiv pet lica donesena su rješenja o odbacivanju krivičnih prijava; predmeti protiv osam lica nalaze u fazi izviđaja, protiv dva lica podneseni su optužni predlozi.

Ako se uporedi broj odgovora lica koja su lišena slobode od strane policije iz obje ankete, koji navode da su tokom lišenja slobode bili zlostavljani, može se zaključiti da je taj broj neuporedivo veći od 15 okrivljenih predstavnika policije za koje je formirano šest predmeta u tri državna tužilaštva (2019 i prvih sedam mjeseci 2020. g). Takođe se uočava da ni za jedan od navedenih aktivnih predmeta nije donijeta sudska odluka. Ako se uporede podaci iz odgovora lica lišenih slobode, 82% ispitanika izjavljuje da nijesu bili informisani o mogućnosti podnošenja žalbe, pa posledično i onako mali broj podnijetih žalbi uglavnom dolazi od članova njihovih porodica ili branilaca, sami ispitanici su se žalili tužiocu i sudiji u samo 4,63% slučajeva od onih koji su se uošte žalili. Izostanak informisanja lica lišenih slobode o ovome pravu i nedostatak povjerenja u reagovanje nadležnih, direktno utiču da se isto ne koristi, što doprinosi smanjenoj mogućnosti kontrole rada policijskih službenika, odnosno utvrđivanju odgovornosti za nezakonito postupanje tokom lišenja slobode.

Na pitanje NPM da li je tokom 2019 i prvih sedam mjeseci 2020.g. Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije, bilo prijavljivanja zlostavljanja lica lišenih slobode tokom prvih časova policijskog pritvora i da li su ti slučajevi procesuirani pred nadležnim organima, odgovoreno je da nije bilo prijavljenih slučajeva zlostavljanja lica lišenih slobode za traženi period. Navedeni podatak saglasan je sa odgovorima ispitanika iz ankete koji su izjavili da se samo 1,39% žalilo na zlostavljanje tokom lišenja slobode unutrašnjoj kontroli policije. Dakle, izostanak informisanja lica lišenih slobode o njihovom pravu da se pritužbom obrate UP, i ne povjerenje u način reagovanja, dovode do sporadičnih prijava zlostavljanja, i to najčešće advokatima 14,3%, iako je za primjenu ovoga prava urađena detaljna regulacija u ZUP-u. Podatak da Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije, tokom navedenog perioda nije imalo niti jednog predmeta u radu vezano za zlostavljanja lica lišenih slobode tokom prvih časova policijskog pritvora, govori o potrebi preispitivanja nadležnosti i efikasnosti rada ovog odjeljenja.

S obzirom na značaj uloge branioca u krivičnom postupku i njegov značaj za ostvarivanje prava lica lišenih slobode, NPM je dostavio Advokatskoj komori anketu od tri pitanja, koja su bila prosljeđena svim advokatima sa e mail liste Advokatske komore, radi davanja odgovora, koje je trebalo potpisati: 1) Da li Vam je tokom 2019 i 2020.g u prvim časovima policijskog pritvora bilo prijavljeno zlostavljanje lica lišenih slobode od klijenata kojih zastupate, i koliko? 2) Da li su prijavljeni navodi o zlostavljanju bili prijavljeni policiji ili tužilaštvu? 3) U koliko je bilo prijava nadležnim organima, da li ste u saznanju da li su prijave procesuirane? Advokatska komora je dostavila dopis i priloge iz kojih se vidi da je da je navedena pitanja odgovorilo 13 advokata (6 iz Podgorice; 3 iz Kotora; 2 iz Herceg Novoga, i po jedan iz Nikšića i Budve), od koji je samo jedan odgovorio pozitivno. Naime, samo jedan od 13 advokata je odgovorio na pitanja 2) i 3), tj. da je tokom 2020. g. jedan slučaj zlostavljanja prijavljen UP Herceg Novi, te da se: “vodi spor pred Osnovnim sudom Herceg Novi, a na osnovu priznanja UPCG, te na osnovu pokretanja disciplinskog postupka od strane Unutrašnje kontrole.” Na prvo pitanje ovaj advokat je negativno odgovorio.

Iako je pravo na stručnu odbranu i prisustvo branioca on izuzetnog značaja za ostvarivanje i ostalih prava lica koja su lišena slobode, učešće advokata u ovom istraživanju je izostalo. Ionako mali broj onih koji su odgovorili i potpisali se, negirali su saznanja o eventualnim zlostavljanjima lica lišenih slobode koje zastupaju ili su zastupali u traženom periodu.

Takođe, NPM se obratio i UIKS-u i civilnom sektoru tražeći podatke o eventualnim slučajevima zlostavljanja prilikom trajanja policijskog pritvora, ali od UIKS-a nije stigao nikakav odgovor, iako bi informacije dobijene od pritvorenih ili lica na izdržavanju kazne o eventualnim slučajevima zlostavljanja tokom lišenja slobode od strane policije bile vrijedan doprinos ukupnom sagledavanju navedene problematike.

Iz NVO "Građanska alternativa" odgovorili su da se toj NVO niko nije obraćao u navedenom periodu. Upoređivanjem odgovora ispitanika koji su ispunjavali anketu, vidi se da nije bilo onih koji su se žalili NVO-a na postupanje policije tokom trajanja lišenja slobode.

Dakle, NPM je zatražio odgovore na pitanja u kojoj mjeri postoji eventualno nezakonito postupanje policijskih službenika prilikom vršenja poslova lišenja slobode od pet relevantnih subjekata, od kojih jedan nije dostavio odgovor, dva su odgovorila da nijesu imali saznanja o slučajevima zlostavljanja od strane policijskih službenika prilikom vršenja poslova lišenja slobode, jedan od njih je Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije. Takođe, izostao je i očekivani imput od strane advokata čija stručna pomoć licima lišenim slobode čini jedno od njihovih najznačajnijih prava. Od VDT je dobijen detaljan odgovor, međutim analiza postupka i njihovog ishoda, govori o relativno malom broju procesuiranih slučajeva protiv zlostavljanja, te da za navedeni period nijedan od navedenih predmeta nije završen odlukom suda.

PREPORUKE

Postupanje policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru, kao i primjeni zaštitnih mjera prema licima lišenim slobode u policijskom pritvoru prema iskazima pritvorenih, centralna su tema ovoga istraživanja, budući da lišenje slobode predstavlja oduzimanje jednog od osnovnih ljudskih prava, prava na slobodu. Iako su u savremenim uslovima prava lica lišenih slobode određena brojnim obavezujućim aktima, iskazi pritvorenih govore da se u praksi ista u velikoj mjeri ne poštuju, a lica lišena slobode većinom nijesu upoznata sa svojim pravima ili ih ne koriste zbog nepovjerenja u djelovanje nadležnih organa. Nadležnosti i ovlašćenja državnih organa prema licima lišenim slobode su velika, a pravila postupanja nekada su nedovoljno jasna i ostavljaju mogućnost za nepostupanje ili zloupotrebe, pri čemu sistem nadzora koji treba da kontroliše poštovanje ovih prava nije uvijek efikasan. Od posebnog značaja je i uloga Zaštitnika i NPM-a koji je u okviru svoga mandata i inicirao ovo istraživanje.

Lica lišena slobode imaju prava na poštovanje njihovih neotuđivih prava i sloboda i zadržavaju sva prava koja im nijesu oduzeta odlukom kojom je odlučeno o ograničavanju njihovih prava i na osnovu koje su zadržana od strane državnog organa. Međunarodni instrumenti kojima se štite prava lica lišenih slobode su brojni, a prvenstveno akti donijeti od UN i Savjeta Evrope, koji je podržao ovo istraživanje. Uz navedeno, potrebno je naglasiti važnost uslova za poštovanje ljudskih prava prilikom lišenja slobode: poštovati i dosledno primjenjivati sve zakonske i

podzakonske akte iz ove oblasti, humano postupati sa licima lišenim slobode bez degradacije njihove ličnosti, diskriminacije i ponižavanja, zabranjeno je mučenje, zlostavljanje, neophodno je obezbijediti kontakt lišenih slobode sa spoljnim svijetom i porodicom i brojna druga prava, posebno kada je riječ o maloljetnicima, ženama i ranjivim grupama.

Cilj ovoga istraživanja je da sveobuhvatnom analizom odgovora ispitanika dođe do podataka o uspješnosti i obaveznosti poštovanja prava lica lišenih slobode i pritvorenih lica, tj. da se doprinese saznanju o tome u kojoj mjeri su teorija, odnosno utemeljenost konkretnih prava na pozitivnopravnim i međunarodnopravnim odredbama i praksa poštovanja prava lica lišenih slobode, usklađene.

Na osnovu većine odgovora (najčešće polovina ili dvije trećine) koji su dobijeni iz ankete koja sadrži pitanja koja se odnose na postupanja policije prilikom lišenja slobode i u policijskom pritvoru, usmenih intervju lica lišenih slobode i upoređenja navedenoga sa međunarodnim standardima i zakonskim obavezama policije, uočava se da predstavnici policije prilikom lišenja slobode u velikom broju slučajeva ne primjenjuju odredbe koje se odnose na: obavezu da saopšte razloge lišenja slobode, uz mali broj izdatih naloga o lišavanju slobode (8,47%); policijski službenici nijesu na uniformi imali istaknut neki vid identifikacije, što je KSM u svojim izvještajima više puta kritikovao (2003, 2005 i 2017.g), zbog čega preporuke crnogorskim vlastima da preduzmu mjere za obezbjeđivanje primjene prava prema licima lišenim slobode i dalje ostaju aktuelne.

Nadalje, više od polovine ispitanika izjavljuje da su navodno pretrpjeli neki vid fizičkog ili verbalnog zlostavljanja prilikom lišavanja slobode od strane policijskih službenika, a posebno su drastični primjeri iz usmenih intervju, što govori o praksi postojećeg policijskog postupanja sa licima lišenim slobode, koju treba mijenjati odabirom najboljeg kadra prilikom zapošljavanja, kontinuiranom edukacijom, ali i djelotvornim mjerama i postupcima kontrolnih i rukovodećih organa radi iskorjenjivanja zlostavljanja i poštovanja pravila prilikom vršenja policijskih ovlašćenja. Navedeno, posebno u odnosu na ranjive kategorije, žene, maloljetnike i dr.

Odgovori većine ispitanika, a posebno onih iz usmenih intervju, koji se odnose na postupanje policijskih službenika prilikom lišenja slobode, govore o veoma stresnom doživljaju prilikom lišenja slobode, što se može povezati sa prethodno navedenim propustima u primjeni najznačajnijih principa u postupanju sa licima lišenim slobode: ne humano postupanje, većinom lišenje slobode bez saopštavanja razloga, bez oznaka identifikacije na uniformama, vezivanje, fizičko i verbalno zlostavljanje, i dr.

Sve navedeno ukazuje da aktivnosti protiv zlostavljanja ne zahtijevaju samo usvajanje odgovarajućih pravnih normi, već i preduzimanje efikasnih mjera kako bi se osigurala njihova djelotvorna primjena, u smislu odabira najkvalitetnijeg kadra, kontinuirane edukacije kada je riječ o značaju i sadržaju ljudskih prava, etičkim vrijednostima, integritetu, kroz planove integriteta i dr, izradi detaljnih priručnika za vršenje pojedinih ovlašćenja (vezivanje, transport), primjeni relevantnih radnji koje se preduzimaju u izviđaju, istrazi itd, u okviru jedinice za ljudske resurse, ali i drugih edukacionih centara u Crnoj Gori, na osnovu međunarodne saradnje, sl. Od posebne

važnosti je da srednji i rukovodni kadar efikasno i odgovorno vrši svoju rukovodnu i kontrolnu funkciju, kao i da procesuiraju i iniciraju sankcije za one koji tokom vršenja svojih dužnosti izvršavaju disciplinske prekršaje ili krivična djela ili iste ne spriječavaju i ne procesuiraju.

Iz intervjuja ispitanika uočavaju se primjeri nezakonitog postupanja u službenim prostorijama policije nakon lišenja slobode lica, kao i opisi neodgovarajućih prostorija i nedopustivo loših uslova u njima, što je bilo predmet brojnih preporuka za unaprijeđenje od strane KPM-a i Zaštitnika. Već je naglašeno da je polovina ispitanika izjavila da predstavnici policije nijesu imali identifikacije na uniformama prilikom lišavanja slobode, a kada su privedeni u CB/OB 70% službenika (od njih 80% inspektora u civilu) po izjavama ispitanika, takođe se nije predstavilo i time nije postupilo po zakonskim odredbama, što znači kršenje prava lica lišenih slobode, ali i onemogućavanje ili otežavanje procesuiranja i kažnjavanja u slučajevima fizičkog ili psihičkog zlostavljanja od strane policije. Nezakonito postupanje policije prilikom lišenja slobode i prilikom saslušanja lica koja su dovedena u CB/OB duže vremena su predmet kritika i preporuka za poboljšanje, te bi trebalo odmah preduzeti mjere da izostajanje "formalnosti" predstavljanja policijskih službenika u uniformi i civilu, prestane da bude način postupanja sa licima lišenim slobode.

Nadalje, iskazi ispitanika koji govore da su u 70% slučajeva bili navodno zlostavljani tokom saslušanja od strane policijskih službenika su zabrinjavajući i ne govore u prilog očekivanog poboljšanja datog kroz prethodne preporuke KSM-a, Zaštitnika i drugih kontrolnih tijela. Iz odgovora ispitanika može se zaključiti da su i prema njima korišćeni isti načini fizičkog i verbalnog zlostavljanja, kao i prema muškim licima, te da je bezobzirno postupano i prema dvojici maloljetnika, što je u suprotnosti sa zakonskim odredbama koje izričito zabranjuju prijetnju ili vršenje nasilja nad osumnjičenim i zahtijeva da se okrivljeni saslušava uz puno uvažavanje njegove ličnosti.

Takođe, dvije trećine ispitanika izjavilo je da su policijski službenici insistirali na priznanju krivičnoga djela, a iskazi iz usmenih intervjuja, ukazuju da se zakonske obaveze vezano za zabranu primjene nasilja i iznuđivanje priznanja, kao i odgovarajuće ocjene i preporuke koje je dao KSM, ne poštuju, bez obzira što dokazi o priznanju koji se nezakonito dobiju ne mogu biti vrednovani tokom eventualnog krivičnog postupka. Iznuđivanje priznanja ima za cilj da se osumnjičeni prisilile da priznaju određena krivična djela u ranoj fazi krivičnog postupka, i tako nezakonito obezbjede dokazi. Imajući u vidu navedeno, neophodno je procesuiranje i postupanje protiv predstavnika policije koji nezakonito postupaju, ali i organizovanje kontinuiranih edukacija i usvajanja znanja, koje će dovesti do praktične primjene savremenih metoda istrage krivičnih djela, koji se nalaze u odgovarajućim smjernicama Savjeta Evrope, OEBS-a, UN i dr.

Dakle, trebalo bi postupati po zakonskim obavezama i do sada dobijenim preporukama striktno postupati i odustati od prakse da se prisilom dolazi do priznanja, već da se polazeći od pretpostavke nevinosti i zakonitim postupkom dolaska do istine, poštuju prava lica lišenih

slobode, čime se doprinosi efikasnosti krivičnog postupka, jača povjerenje u institucije i promoviše vrhunski princip zakonitosti.

Direktna posledica izostanka informisanja lica lišenih slobode o mogućnosti i načinu podnošenja predstavke (80%), ogleda se u veoma rijetkim slučajevima podnošenja žalbe od strane lica lišenih slobode, što doprinosi smanjenoj mogućnosti kontrole rada policijskih službenika, odnosno utvrđivanju odgovornosti za nezakonito postupanje tokom lišenja slobode. Podnijete žalbe uglavnom dolaze od članova njihovih porodica ili branilaca. Sa tim u vezi, licima lišenim slobode bi trebalo obezbijediti da budu informisani o dostupnim mehanizmima zaštite u slučaju povrede nekih njihovih prava, posebno od strane branilaca i državnih tužilaca, ako ta informacija izostane od strane policije. Iako je zakonom je određeno da se kontrola rada policije obezbjeđuje parlamentarnom, građanskom (Savjet za građansku kontrolu) i unutrašnjom kontrolom, koja može biti i na osnovu preporuka Zaštitnika, mali broj ispitanika se izjasnio da se obratio pritužbom na postupanje policije, a u najnižem procentu unutrašnjoj kontroli policije, što govori o nepovjerenju u postupanje policije ili u objektivno postupanje unutrašnje kontrole policije. Postupanje advokata, tužilaca i sudija po ovakvim saznanjima ili žalbama trebalo bi da bude neupitno, profesionalno reagovanje ne bi trebalo ni u kom slučaju da izostane, kao što se može iz nekih usmenih intervjua zaključiti.

Pitanja iz naredne Ankete su se odnosila na primjenu zaštitnih mjera prema licima lišenim slobode u policijskom pritvoru, odnosno na obavezu policije da upozna lice lišeno slobode o pravima odmah po dolasku u policijsku stanicu (pravo na obavještenje porodice; pravo pristupa advokatu; pravo pristupa ljekaru). Navedena prava su predmet zaštite i sadržaja EKLJP, član 5, st 2), ZKP-a, ZUP-e, i predmet posebne pažnje KSM-a, Zaštitnika i dr. Međutim, iz odgovora ispitanika, proizilazi da polovina nije bila obaviještena o pravima odmah po dolasku u policijsku stanicu, a samo 9,6% bili su usmeno i pismeno (Informativni list) odmah obaviješteni o pravima. Odgovori ispitanika iz ove ankete potvrđuju, gotovo u jednakim procentima tvrdnje ispitanika iz prethodne, da je i ovom prilikom izostalo informisanje lica lišenih slobode o njihovim pravima, iako zakonska određenja i preporuke KSM jasno zahtijevaju da se bez odlaganja osigura da sva lica koje je policija zadržala u pritvoru u potpunosti budu informisana o svojim pravima jasnim usmenim informacijama na početku lišenja slobode, kao i uručivanjem informativnih brošura. U pogledu vremena zadržavanja u policijskom pritvoru, četvrtina ispitanika se izjasnila da je bila zadržana duže od 72h, što je preko maksimuma koji je zakonom određen. Izostanak informisanja lica lišenih slobode o njihovim pravima, posledično se negativno odražava i na korišćenje prava: na obavještenje porodice; pristupa advokatu; pristupa ljekaru.

Takođe, više od polovine ispitanika navelo je da im nije ponuđeno da obave telefonski poziv i mogućnost da obavijestite porodicu ili treću osobu o pritvaranju, a 10% obavilo je poziv na sopstveno insistiranje. Još veći procenat, 68% ispitanika izjavljuje da ih policija nije informisala o pravu na branioca/advokata, dok je samo 2,7% ispitanika imalo razgovor sa advokatom odmah po lišenju slobode. Samo četvrtina ispitanika tvrdi da je imala uslova za povjerljiv razgovor sa advokatom, a u 42,5% slučajeva razgovor su obavljali na hodniku u tužilaštvu ili sudu. Odgovori

ispitanika upućuju na grubo kršenje prava lišenih slobode kada je riječ o njihovom pravu na branioca, te da se korišćenje ovoga prava ne shvata zaštitnom mjerom protiv zlostavljanja navedenih lica, već kao prepreka za dobijanje priznanja od lica lišenog slobode. Zbog svega navedenoga, trebalo bi obezbijediti punu primjenu zakonskih rješenja, od kojih zavisi pravo okrivljenih na odbranu, tj. da sva lica koja policija liši slobode budu informisana o pravu na pristup braniocu i da im se omogući da ostvare to pravo od početka lišenja slobode i na način propisan zakonom.

Kada je riječ o informisanju od strane policijskih službenika o pravu na ljekarski pregled pritvorenih, 71,2% ispitanika izjavljuje da nije bilo informisano o ovom pravu, a od informisanih o ovom pravu oko polovine je tražilo pregled ljekara, dok je 16,4% njih navelo da im isti nije omogućen. Od 27 ispitanika na usmenom intervjuu, pet izjavljuju da su zavisnici od narkotika, ali da im nije dozvoljen pristup ljekaru ili terapiji, ili je to učinjeno poslije duže vremena. U Izveštaju KSM-a iz 2017. g. uočena je povezanost fizičkog zlostavljanja od strane policije sa uskraćivanjem ili odlaganjem omogućavanja ljekarske pomoći licima lišenim slobode, pa je reagovano preporukom koja je i dalje aktuelna, tj. traži se primjena zakonskih odredbi i lišenim slobode od strane policije garantuje pravo na pristup ljekaru od samog početka njihovog lišavanja slobode; da zahtjev pritvorenog lica za pristup ljekaru uvijek treba odobriti, kao i da policijski službenici niti drugi organi ne mogu da filtriraju takve zahtjeve lica lišenih slobode.

Pored odgovora iz anketa i usmenih intervjuova koje je dobio od lica lišenih slobode, NPM je zatražio odgovore na pitanja u kojoj mjeri postoji eventualno nezakonito postupanje policijskih službenika prilikom vršenja poslova lišenja slobode od pet relevantnih subjekata (VDT, Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije, Advokatska komora, UIKS, civilni sektor), od kojih: jedan nije dostavio odgovor, dva su odgovorila da nijesu imali saznanja o slučajevima zlostavljanja od strane policijskih službenika prilikom vršenja poslova lišenja slobode, jedan od njih je Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije, čije bi rezultate rada trebalo preispitati. Takođe, izostao je i očekivani imput od strane advokata čija stručna pomoć licima lišenim slobode čini jedno od njihovih najznačajnijih prava. Od VDT je dobijen detaljan odgovor, međutim analiza postupka i njihovog ishoda, govori o relativno malom broju procesuiranih slučajeva protiv zlostavljanja, te da za navedeni period nije bilo presuđen niti jedan predmet. Ukupno gledano, mali broj procesuiranih, bez završenih predmeta može se tumačiti pasivnim odnosom navedenih subjekata i posledicom neinformisanja lica lišenih slobode o pravu da prijave zlostavljanje i/ili nepovjerenjem u postupanje po žalbama, što sve vodi kršenju prava lica lišenih slobode i izostanku nadzorne i kontrolne funkcije rada jednog dijela predstavnika policije.

Zbog svega navedenoga, stavovi ispitanika i podaci dobijeni od drugih učesnika ovoga istraživanja od velikog su značaja za sagledavanje postupanja policije u navedenim situacijama, jer ukazuju na tačke i moguće stepene nesklada između propisanog i konkretnog postupanja prilikom lišenja slobode. Na zakonu zasnovano postupanje sa licima lišenim slobode i pritvorenim licima, odnosno težnja da se osnovna ljudska prava poštuju, bez obzira na lišenje slobode i socijalnu izolovanost, neophodna je pretpostavka za pravično i efikasno vođenje sudskog postupka, adekvatnu pripremu za povratak u spoljnu sredinu, ali i za povjerenje u rad policijskih službi. Ponavljanje ovakve vrste istraživanja, sa istim akterima, uz dodatak učešća medija, npr. za dvije do tri godine, bio bi dobar osnov za upoređivanje i očekivano unaprijeđenje stanja.

